

El republicanisme a les Terres de l'Ebre

Josep Sànchez i Cervelló (coord.)

Eva Castellanos, Pere Ferré, Andrea Galbe, Sus Martí, Joan Vidal

Primera edició:
Abril de 2007

© Fundació Josep Irla

Coordinador:
Josep Sánchez i Cervelló

Autors:
Eva Castellanos i Maduell
Pere Ferré i Panisello
Andrea Galbe i Pasto
Sus Martí i Serret
Joan Vidal i Arasa

Projecte gràfic:
Ideat

Impremta:
Serra Indústria Gràfica, SL

Dipòsit legal:

Imatges:
MMA: Museu del Montsià
AHCTE: Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa
AHNGC: Archivo Histórico Nacional de la Guerra Civil. Salamanca
AHT: Arxiu Històric de Tarragona
ANC: Arxiu Nacional de Catalunya. Barcelona

Imatge de portada: Visita oficial del president Francesc Macià
a Móra d'Ebre, el 28 d'agost de 1933 (ANC)

El republicanisme a les Terres de l'Ebre

Josep Sànchez Cervelló (coord.)
Eva Castellanos i Maduell
Pere Ferré i Panisello
Andrea Galbe i Pasto
Sus Martí i Serret
Joan Vidal i Arasa

A totes les persones que han format
part de la nostra història, i a les que
ens han ajudat a recordar-la.

7	Pròleg
9	Presentació
11	Paraules preliminars

14	I. Els orígens del republicanisme
16	II. La Primera República i la consolidació del republicanisme (1873-1923)
23	III. La Dictadura de Primo de Rivera
28	IV. La Segona República
36	V. Els Fets d'Octubre de 1934
42	VI. La Guerra Civil (1936-1939)
48	VII. La Dictadura de Franco (1939-1975)
58	VIII. La represa d'Esquerra Republicana (1976-1996)
62	IX. El republicanisme avui: Esquerra Republicana (1996-2006)

Annexos

67	Biografies
81	Fraternitat Republicana
89	Cronologia
97	Bibliografia
101	Arxius i hemeroteques
103	Sigles d'organitzacions polítiques i sindicals

Els processos de refermament de la identitat col·lectiva i de recuperació de la memòria històrica sovint es creuen i comparteixen bona part del seu recorregut. Recuperar i dignificar aquesta memòria perduda d'un poble és donar-li també un cert orgull de pertinença, una identificació amb el seu passat, gloriós puntualment, i tràgic i dolorós en massa ocasions.

L'Ebre es troba en ple procés de recuperació de la seva identitat com a territori històric, des del punt de vista administratiu i polític, però també, com a realitat social, cultural i econòmica. La lluita en contra del transvasament de l'Ebre va començar a redreçar una cohesió històrica perduda amb la desaparició del llaüt com a element de transport, com a element de relacions humanes i econòmiques, en ser substituït per les carreteres de la costa i per les vies de ferrocarril que deixaven en segon terme el nexa d'unió del territori que havia esdevingut durant segles el riu Ebre.

És una recuperació, també, de la memòria, del patrimoni comú que cal heretar. Aquest llibre és un bon exemple, com també ho són el treball per fer de la Batalla de l'Ebre un reconeixement als milers de joves que des de les comarques de la Terra Alta i de la Ribera d'Ebre van morir defensant la democràcia i la República, o la recuperació d'una figura segurament no gaire exemplar ni progressista, però històricament destacada, com fou el general carlista tortosí Ramon Cabrera, del qual celebrem el dos-cents aniversari del seu naixement, o el cèlebre republicà i escriptor benissanetenc Artur Bladé i Desumvila, del qual celebrem el centenari del seu naixement.

En paraules del mateix Bladé a la seva obra pòstuma *L'edat d'or*, «la capa de purpurina que el temps, expert decorador, i l'enyorança, reflectidores de llums apagades, posen sobre les nostres evocacions. I malgrat tot, diguin el que vulguin, els records són l'única riquesa veritablement nostra, l'únic tresor que ningú no ens pot prendre. Mancat de la facultat de recordar, l'home no tindria res, ni tan sols esperances».

Són una memòria i uns records que hem de dignificar amb *purpurina*, encara que simplement sigui per fer la corresponent i necessària justícia a una gent que va llaurar, des del passat, l'actual democràcia i el nostre autogovern. A una gent que, com molts de nosaltres, aspiraven a un futur per al seu país amb més democràcia i amb més sobirania que la que hem assolit en l'actualitat.

Des del tresor de l'esperança ens correspon l'obligació de continuar fent via en aquest triple procés de recuperació de la memòria, de la identitat ebrenca, alhora que catalana, i de l'avenç de l'ideari social republicà a tota la nació, però especialment, avui al territori ebrenç. Ens cal assumir el relleu dels qui van fer d'Esquerra un partit hegemònic, encara que també plural i divers, a les Terres de l'Ebre: Marcel·lí Domingo, Ramon Nogués, Martí Rouret... L'Esquerra d'avui torna a ser un gran partit i un partit gran en aquestes comarques, amb gent lleial al país, a la terra i al riu. Esquerra Republicana continua ampliant la seva implantació territorial, poble a poble, amb més alcaldes, amb més regidors, amb més homes i dones fent honor dels qui van deixar la vida, la llibertat o el país per defensar la Catalunya lliure i republicana que somniaven.

Josep-Lluís Carod-Rovira

President d'Esquerra Republicana de Catalunya

Presentació

Després de l'exposició commemorativa del 70è aniversari de la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya per part del Museu d'Història de Catalunya, la Federació d'Esquerra a les Terres de l'Ebre vam sentir la necessitat de recuperar la història de la nostra gent, de les persones que des del nostre territori van sembrar la llavor del republicanisme, dels valors de la democràcia, de la fraternitat i de la llibertat en un règim polític en què el poble havia de ser el principal protagonista. Volíem recuperar aquesta història, escriure-la i transmetre-la en reconeixement a totes les persones que n'han estat protagonistes d'una manera o d'una altra, milers des de l'anonimat, algunes des de càrrecs institucionals de gran rellevància, i d'altres, massa, perden la seva vida i les seves llibertats; són persones de les quals, els qui avui ens sentim republicans, ens en considerem deixebles, ens en sentim hereus. D'aquesta voluntat inicial va arrencar un equip pluridisciplinari, de gent interessada en la nostra història, que a poc a poc van anar conformant el projecte que primer va prendre forma d'exposició i que avui pren forma de llibre, d'un document que per a nosaltres és d'un gran valor històric, però sobretot d'un gran valor sentimental.

La nostra exposició, El republicanisme a les Terres de l'Ebre, es va concretar en catorze plafons interpretatius que feien un recorregut des del Pacte Federal de Tortosa, el 1869, fins a la lluita contra el transvasament del riu Ebre, durant els anys 2000-2004, des de la mobilització popular, un format de radicalitat democràtica essencialment republicà, passant pels grans moments de la història de les llibertats amb la proclamació de les dues repúbliques i de l'actual democràcia, i també pels moments més foscos i dramàtics de guerra, de clandestinitat, d'exili i de repressió.

L'exposició, i també aquest llibre, ens han de servir per fer aflorar un cert sentiment d'orgull ebrenc. Sovint ens visualitzem nosaltres mateixos com un territori perifèric, no només geogràficament, sinó també socialment i políticament, com un territori de segona divisió dins el conjunt de la nostra nació. I sovint hem estat així, però també ens hem de sentir orgullosos per totes les persones ebrencs que han assumit càrrecs molt importants en les institucions republicanes i democràtiques de Catalunya i de l'Estat. A les Terres de l'Ebre hi ha hagut personatges de primera fila en l'àmbit estatal, com ara Marcel·lí Domingo, ministre i líder indiscutible del republicanisme a l'Ebre, i Ramon Nogués i Biset, president de les Corts republicanes a l'exili; o personatges destacats en l'àmbit nacional, com ara Manuel Bes Hédiger, president de la Diputació de Tarragona durant la Primera República; Artur Bladé i Desumvila, polític i rellevant escriptor; Martí Rouret, conseller de la Generalitat, que pro-

venia de l'Escala però que estava afincat a Móra d'Ebre; Domènech Piñana, conseller de la Generalitat provisional republicana, o els contemporanis Josep Subirats Piñana, el senador, i Marta Cid, consellera de la Generalitat i, sobre-tot, els nostres màrtirs particulars, assassinats pel règim franquista, com ara l'alcalde de Tortosa, Josep Rodríguez Martínez, o l'alcalde de Gandesa, Vicent Soro Baulo.

Aquests plafons amb la nostra gran història han anat acompanyats, en el seu periple itinerant per més de vint municipis, d'un conjunt de vitrines, en les quals els col·laboradors locals de l'exposició, molts dels quals han estat descendents de vells republicans, han presentat elements de la història local, objectes com ara les ulleres d'Artur Bladé i Desumvila, la maleta amb la qual el fundador de la comarca del Montsià, Emili Vives, va marxar a l'exili i amb la qual en va tornar, la senyera que va cobrir el fèretre del president Macià, o documents recuperats de l'arxiu de Salamanca, carnets de militants del nostre partit de fa dècades o l'història repressiu d'alguns dels nostres màrtirs.

Amb aquest escrit, entre moltes altres coses, volem agrair les aportacions de totes les persones que han col·laborat en l'exposició des de cada racó de les nostres comarques, en la seva llarga itinerància des que, el febrer de 2004, el president del Parlament de Catalunya, el company Ernest Benach, va inaugurar-la per primera vegada al Museu de l'Ebre (Tortosa). També hem d'agrar, en majúscules, la feina desinteressada de tot l'equip que ha fet possible l'exposició i que és, també, autor d'aquest llibre: Eva Castellanos, Pere Ferré, Andrea Galbe, Sus Martí i Joan Vidal, amb la col·laboració del dissenyador Albert Roig i coordinats i guiats pel comissari de l'exposició, el professor d'Història de la Universitat Rovira i Virgili, i bon amic, Josep Sànchez Cervelló.

Entendre i valorar tota aquesta història ens ha de permetre alhora evitar els errors del passat i ser valedors i difusors de milers d'històries de republicans robades i deshonrades durant la llarga nit del franquisme. Conèixer aquest passat també ens ha de donar l'empenta i la responsabilitat necessàries per gestionar l'herència d'un partit amb una història de més de 75 anys, una herència de la qual ens hem de sentir orgullosos, no solament els republicans, sinó també totes les persones que estimen i desitgen un país lliure amb ciutadans lliures.

Lluís Salvadó i Tenesa

Federació de l'Ebre d'Esquerra Republicana de Catalunya

Paraules preliminars

Quan va morir Franco, alguns que militàvem contra la Dictadura teníem clar quin país volíem, un país que no marginés ningú, i on s'acabessin, per sempre, els patiments de les generacions que ens havien precedit.

Recordo bé aquells anys en què aprenguérem a treballar en equip. No sé si ara se n'ensenyava, però abans estava prohibit. Així creàrem, entre molta gent —o poca, segons com es miri— les revistes *Tres comarques* i *La Veu de Flix*, i el Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre; endegàrem la lluita contra les nuclears, col·laboràrem amb la Marxa de la Llibertat, organitzàrem partits, sindicats i diverses associacions, i discutíem molt, amb gent del meu poble i dels de la rodalia, buscant en el passat llums sobre el present immediat que ens poguessin ajudar a entendre l'esdevenidor. Sabíem que vivíem en uns moments històrics i no volíem equivocar-nos.

Les Terres de l'Ebre estaven trinxades, no hi havia gaires referents —almenys al meu abast—, només Carmel Biarnés, Artur Bladé, Josep M. Sàez, els exiliats i els represaliats que eren de la família o que coneixíem, i poca cosa més. Sabíem ben poc del que havia passat abans de la Guerra; una mica més, del conflicte. Per això vivíem enmig dels escenaris de la Batalla de l'Ebre. Però sobretot sabíem d'on veníem i on no volíem tornar.

Recordo aquells anys previs a la transició i els immediatament posteriors com de moltes lectures, amb moltes ganes de descobrir la realitat més propera, però excepte les persones citades, poca gent escrivia sobre el nostre passat. Per això quan vaig interessar-me per la història sempre vaig creure que havíem d'escriure sobre fets que interessessin la resta del país, però que parlessin de nosaltres, vull dir de les Terres de l'Ebre, perquè la història de Catalunya s'ha fet, lògicament, des de Barcelona. Però la nostra realitat és central, ara som al bell mig dels Països Catalans, i abans ho fórem de la corona catalanoaragonesa; per tant, tenim aspectes específics que no sortien a la història general i que era, específicament, feina nostra reclamar-los. He escrit molt aquests darrers anys, segurament massa, però sempre he procurat que una part dels meus esforços ajudin a suplir les mancances de desconeixement de la realitat immediata que vam patir. Afortunadament, això ara està ultrapassat. Mai no havíem tingut tants historiadors a les Terres de l'Ebre, ni tan bons.

Aquest llibre ha de tenir una vida més llarga que la de servir per a un combat polític de conjuntura. Certament, és una obra modesta, però útil perquè supleix un buit existent. La història del nostre republicanisme, amb l'arrelament del federalisme marcel·linista, és una singularitat dins de la politologia catalana. Però, a més, hi trobareu coses que mai ningú us les ha explicades. Gau-

diu-les. El republicanisme catalanista, amb les especificitats que vulgueu, fou el motor de la nostra vida política en el primer terç del segle xx, i crec que, en essència, els seus postulats civilistes, de catalanitat, de laïcitat i de progrés continuen vigents. Penso que els trobareu en les pàgines que segueixen.

L'obra és, certament, editada per Esquerra Republicana, que comparteix amb les esquerres, en un sentit ampli, aquests valors, però no és un llibre gens sectari i per això, perquè em van donar aquesta garantia de llibertat i d'objectivitat, vaig acceptar de ser el comissari de l'exposició El republicanisme a les Terres de l'Ebre, de la qual el document que ara teniu a les mans n'és una continuïtat.

Aquest llibre s'estructura en nou capítols que, a grans trets, exposen cronològicament la història d'aquest moviment polític al territori ebrenc. A continuació hem afegit uns annexos amb dades que complementen i enriqueixen el text.

En un primer annex, hem volgut recuperar la memòria de les persones que han tingut un paper polític significatiu en el desenvolupament del moviment republicà a les comarques ebrenques. Aquests primers apunts biogràfics tenen com a objectiu reconstruir el nostre passat més immediat a través de la seva contribució personal.

En el segon annex, recollim breus testimonis essencials per transmetre la història quotidiana del republicanisme a les Terres de l'Ebre. Aquestes persones han estat homenatjades amb el guardó Fraternitat Republicana, que la Federació de l'Ebre d'Esquerra lliura cada 14 d'abril des de l'any 2004.

Finalment, hem redactat un apartat de cronologia on s'inclouen els esdeveniments més significatius de la història del republicanisme al territori ebrenc, així com altres fets d'un àmbit més ampli que ajuden a contextualitzar l'evolució d'aquest moviment.

L'exposició, com aquest llibre, han tingut la inestimable participació d'Eva Castellanos, Pere Ferré, Andrea Galbe, Sus Martí i Joan Vidal, amb els quals he treballat molt a gust i he acabat fent una sòlida amistat.

Sense passat no hi ha res. El que trobareu en aquestes pàgines és també la vostra història. Bona lectura.

Josep Sànchez Cervelló

Comissari de l'exposició i coordinador del llibre

El republicanisme a les Terres de l'Ebre

I. Els orígens del republicanisme

Els orígens del republicanisme a Catalunya foren compartits, durant el segle XIX, amb el liberalisme i, durant les primeres dècades del segle XX, amb el conjunt del catalanisme. Es plantejava l'alternativa a la monarquia i a l'aliança que aquesta mantenia amb l'Església, l'aristocràcia feudal i les noves oligarquies. Els Borbons representaven un obstacle en el camí cap a la modernitat, mentre que la República es basava en una promesa de futur que encarnava els ideals democràtics. Els republicans s'han reclamat des de sempre hereus de la revolució francesa i també, en part, de la jove república que neix amb la independència americana, dels liberals de les Corts de Cadis i de la Constitució de 1812, com a primer signe d'avenç democràtic i d'abandonament de l'Antic Règim.

Durant la primera meitat del segle XIX sorgeixen a Catalunya els primers patriarques del republicanisme català, Ramon Xauradó i Abdó Terradas, i s'edita la primera premsa crítica d'ideologia demòcrata, republicana o anticentralista. És un context social en què només tenia dret de vot el 2 % de la població, amb greus crisis econòmiques que van desembocar en diverses revoltes socials, com ara les Bullangues (1835-1837) o la Guerra dels Matiners (1846), en què gairebé 3.000 catalans d'origen humil d'ideologia carlista, progressista i republicana es van aixecar en armes, junts, contra el govern.

En el territori de l'antiga Diòcesi de Tortosa es poden resseguir documentalment els orígens del republicanisme fins al final de la Primera Guerra Carlista, quan dotze veïns d'ideologia republicana de diversos pobles del Priorat es van escapolir de la presó de Falset. L'any 1867 hi va haver una revolta republicana que arrelà sobretot a les muntanyes del Priorat, i en què hi van participar diversos escamots republicans de les Terres de l'Ebre. El mateix any, els republicans tortosins que es reunien al Círculo de Artesanos van veure com els clausuraven el local perquè conspiraven contra la monarquia, i no es tornà a reobrir fins el mes de gener de 1868.

Un any més tard va esclatar la Gloriosa, nom amb què fou coneguda popularment la revolució del mes de setembre, protagonitzada pel general Prim, que suposà l'exili d'Isabel II i inicià un període de més llibertat. A Tortosa es va destituir l'antic consistori i es nomenà una junta governativa presidida pel republicà Manuel Bes Hédiger. Aquest va condemnar els Borbons i va fer la petició que els expulsessin d'Espanya per haver traït la pàtria i la llibertat; va demanar la convocatòria de corts constituents per sufragi universal per determinar el model que havia de seguir el govern, i va proclamar solemnement les llibertats democràtiques: l'*Habeas Corpus* i els drets d'edició, de reunió i d'associació.

Les juntes governatives es van dissoldre a les darreries del mes d'octubre de 1868, perquè les forces conservadores volien recuperar l'aparell de l'estat tradicional i impedir els canvis profunds que la ciutadania reclamava. Una evidència de l'arrelament dels sentiments republicans a les Terres de l'Ebre és la darrera proclama que va promulgar la junta governativa de Gandesa abans de desaparèixer: *Visca la sobirania nacional! Visca la llibertat! Fora els Borbons! Fora els tirans!*

El Pacte Federal de Tortosa

Després de la Revolució del setembre de 1868, va sorgir el Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF), un partit d'àmbit estatal que a Catalunya va esdevenir la força política més votada, però que aviat es va dividir en dues grans tendències: els benèvols, de tarannà més pactista, i els intransigents o federals purs, liderats per Valentí Almirall.

El 18 de maig de 1869 es van reunir a Tortosa, pel fet que estava situada al centre de l'antiga Corona d'Aragó, vint-i-dos representants de les forces republicanofederals de Catalunya, l'Aragó, el País Valencià i les Balears. La reunió la va presidir el gandesà Manuel Bes Hédiger. La iniciativa la van prendre els membres del sector intransigent i federalista de Barcelona del PRDF amb l'objectiu d'organitzar una direcció descentralitzada del partit als territoris de l'antiga Corona d'Aragó, per després impulsar la creació d'una república federal.

Valentí Almirall va ser un dels portaveus més destacats del Pacte Federal de Tortosa, que va esdevenir, a l'hora de descentralitzar l'Estat, una de les fites més importants del catalanisme polític i del federalisme espanyol. Malgrat la importància d'aquest Pacte, va fracassar i, el mes de juny, Francesc Pi i Margall, des de Madrid, va impulsar el Pacte Nacional amb un contingut més possibilista i que tornava a centralitzar la direcció del republicanisme federal espanyol.

Des de la revolució de 1868 fins a l'any 1873, moment en què es va proclamar la Primera República, va ser un període ple de revoltes i petites insurreccions de caràcter federal i social arreu de l'Estat. Hi va haver protestes contra les quintes, és a dir, contra el reclutament militar obligatori del qual es deslliuraven les classes benestants, com també protestes contra els impostos sobre els consums que afectaven sobretot les classes treballadores.

La tardor de 1869, com a conseqüència del malestar dels republicans federals amb el govern provisional, que volia restaurar la monarquia, i motivades,

pel desarmament de les milícies, creades per defensar la llibertat, es van produir diverses insurreccions arreu de Catalunya, liderades pel sector intransigent del PRDF. A Tortosa, el 19 de setembre, es va dur a terme un gran míting republicà a la plaça del Rastre, amb discursos del general Pierrad, de Sorní, d'Ocón, i de l'alcalde de Tortosa, Manuel Bes. El 22 de setembre, el governador civil de Tarragona va empresonar el general republicà Pierrad al castell de la Suda; com a conseqüència, hi hagué un inici de revolta popular que el govern civil aturà amb el desarmament dels milicians i amb la destitució de l'Ajuntament de Tortosa. El dia 25, els aldarulls es van reproduir a Barcelona, fet que va comportar la dissolució de l'Ajuntament i el tancament de diversos periòdics. Dos dies més tard, a les comarques centrals de Catalunya es va aixecar una columna armada de republicans federals amb l'objectiu d'accelerar la proclamació de la República Federal espanyola. Poc després, l'1 d'octubre, hi va haver revoltes a Reus, Valls, Montblanc, Lleida i Tortosa. La revolta a la capital del Baix Ebre la va liderar Bes Hédiger, que després del fracàs de l'aixecament federalista es va haver d'exiliar a França.

II. La Primera República i la consolidació del republicanisme (1873-1923)

Amb la renúncia a la corona d'Amadeu de Savoia, l'11 de febrer de 1873 es va proclamar la Primera República espanyola, que va tenir quatre presidents, els dos primers, catalans: Estanislau Figueras i Francesc Pi i Margall. A Barcelona hi va haver un intent frustrat de proclamar l'Estat català. A les eleccions de les Corts de maig de 1873, a les Terres de l'Ebre es va reflectir una clara majoria republicana. Els principals dirigents escollits van ser Bes Cassola i Bes Hédiger.

El projecte de constitució per a la República Federal, redactat el juliol de 1873, definia un president de la República i proposava la divisió dels poders executiu, legislatiu i judicial, alhora que entenia que la nació espanyola estava formada per setze estats, més les colònies a Cuba, a les Filipines i a l'Àfrica. El govern de la federació nacional tenia el control sobre les forces armades i l'ordre públic federal, les relacions internacionals, la declaració de guerra i el manteniment de la pau, els ferrocarrils i les duanes, la moneda i la unitat de la pàtria. Els estats federats tenien competència en política interior, indústria i hisenda, obres públiques i camins regionals, beneficència i instrucció, policia i seguretat interior. De fet, la dialèctica política de la República s'explica per la pugna entre els republicans centralistes, de tendència conservadora, i els republicans federals, de caràcter progressista.

EL FEDERALISMO INTEGRAL

POR ANICETO LORENTE

Al·legoria de la República publicada com a portada del llibre *El federalismo integral*, l'any 1919, per la Casa Editorial Monclús de Tortosa

L'esclat de la Tercera Guerra Carlista, el moviment cantonalista, l'agudització de les discòrdies internes, i la insurrecció de Cuba, entre altres esdeveniments van esfondrar la República el gener de 1874, amb la irrupció del general Pavía al Congrés dels Diputats. Destruïda la Primera República, enmig de les discòrdies internes i un cop l'oligarquia va haver recuperat el poder que sempre havia mantingut, es van restaurar els Borbons.

Durant la Restauració (1875-1923), la vida política va estar dominada per l'alternança, és a dir, pel relleu en el poder entre els dos partits dinàstics, al marge del procés electoral; aquests dos partits eren el dels conservadors, presidit per Cánovas del Castillo, i el dels liberals, dirigit per l'antic progressista Práxedes Sagasta. Cánovas del Castillo va elaborar la Constitució de 1876, que va esdevenir la base del sistema polític dels torns. Amb tot, hi havia dos corrents que des de fora del sistema van mantenir una presència ben activa, sobretot a les Terres de l'Ebre: el carlí i el republicà. Tant el partit dels carlins com el dels republicans eren organitzacions de notables, no pas de masses; era un sistema bipartidista.

El joc polític estava condicionat per la Llei electoral de 1878, que va establir el sufragi censatari, amb el qual només podia votar el 5 % de la població: els homes de més de vint-i-tres anys que pagaven vint-i-cinc pessetes de contribució territorial o cinquanta de contribució industrial, com a mínim; per contra, els petits empresaris, els comerciants, els pagesos i els obrers no tenien dret de vot. Les eleccions resultaven un frau, perquè el ministre de Governació decidia els candidats que sortien elegits i el cacic local comprava els vots; aquesta manipulació desprestigiava el sistema constitucional vigent.

L'any 1881, el Partit Liberal va accedir al poder i va canviar la Llei electoral amb la substitució del sufragi censatari pel sufragi universal masculí, fet que va provocar que els grans propietaris comencessin a organitzar societats recreatives com ara el Círculo Tortosino, formalment apolítiques, per garantir-se la preeminència social.

Amb la Restauració, les forces republicanes de les Terres de l'Ebre van patir una desorganització considerable que no es va començar a solucionar fins l'any 1889 amb la unió de diverses tendències. La primera fusió es va fer a Tortosa amb la creació del casino Unión Republicana, que editava la revista *El Eco de la Unión*, una publicació que l'any 1895, quan les autoritats municipals la van prohibir, es va substituir per *El Eco Republicano*.

El febrer de 1897 es van escollir representants dels centres republicans de Móra la Nova, el Perelló, Ulldecona, la Sénia, la Galera i Godall que havien

d'assistir a l'Assemblea Republicana de Catalunya que havia de servir per reforçar el moviment republicà; tot i que a Gandesa, Móra d'Ebre, Roquetes, Benifallet i Tortosa també s'havien creat nuclis republicans, no hi va haver representants d'aquestes poblacions a l'Assemblea.

Els republicans tortosins es plantejaven dues opcions, o bé quedar fora del sistema polític, o bé col·laborar-hi a canvi de quotes de poder. La Fusión Republicana de Tortosa va preferir pactar amb els liberals a les eleccions de 1898 i va aconseguir que Joan Riba, que n'era el dirigent, fos escollit. Anys més tard, però, Riba va esdevenir membre del Partit Liberal i el seu partit anterior el va qualificar d'oportunista.

Ricard Fuente, que es va presentar a les eleccions de 1903 i 1905 i va obtenir uns resultats significatius, fou qui va impulsar la reorganització del republicanisme a les Terres de l'Ebre. L'any 1905, juntament amb Rafel Alemany, director del setmanari *El Pueblo*, Fuente es va passar al Partit Radical encapçalat per Alejandro Lerroux. La gran majoria de les forces republicanes, però, influenciades pel dirigent històric Manuel Hilario, es van mantenir dins els límits del republicanisme federal, encapçalat per Marcel·lí Domingo no gaire més tard.

La constitució de Solidaritat Catalana, l'any 1906, encara va dividir més el republicanisme a les Terres de l'Ebre per a les eleccions de l'any 1907. A Tortosa, els lerrouxistes van presentar Fuente com a candidat, i els marcel·linistes van presentar Hilario per Roquetes, dins la candidatura republicana, però cap dels dos no va ser escollit. En canvi, Joan Caballé Goyeneche, de Montevideo i resident a Tarragona, va tenir més sort, i amb el suport dels carlins va obtenir l'escó per Gandesa. Des d'aleshores, la representació parlamentària de Goyeneche durant les legislatures de 1910, 1914 i 1920 va permetre que s'arrelés un poderós moviment republicà de caràcter federal a la Terra Alta, la Ribera d'Ebre i el Priorat, un moviment que ja era molt viu quan es va instaurar la Dictadura de Primo de Rivera.

El març de 1909, a Tortosa, els republicans federals es van apoderar del setmanari *El Pueblo*. Aquesta situació va ser útil per impulsar la candidatura Solidaritat Catalana, integrada per Marcel·lí Domingo i altres persones, sobretot de tendència republicana, a l'Ajuntament de Tortosa.

Marcel·lí Domingo, que a les municipals de 1909 havia estat escollit regidor, va encapçalar la lluita contra els consums. El seu article «¡Abajo los consumos!», que apostava per l'abolició immediata de l'impost dels consums tal com s'havia fet a Tarragona i altres ciutats, el va consagrar com el líder de les

esquerres ebrenques. De tots els impostos de l'època, el que més odiava la ciutadania era el dels consums, que eren una contribució general ordinària i indirecta que gravava els productes de cremar, menjar i beure, i que representava les dues cinquenes parts del total dels pressupostos de l'Estat.

Capçaleres del diari republicà *El Pueblo*, on Marcel·lí Domingo publicava els seus articles contra els consums (AHCTE)

Durant el Sexenni, aquest impost es va abolir transitòriament, però el van reintroduir a partir de 1874 i el van fer extensiu a la sal, als cereals, a la farina i als combustibles. Cada població tenia assignada una quota i cada consistori, la manera de cobrar-la, una mesura que va generar una forta oposició. La majoria dels pobles de l'Ebre es van oposar fermament a l'impost i es van produir grans rebomboris. La campanya contra els consums va convertir Marcel·lí Domingo en el dirigent republicà més important a les Terres de l'Ebre i va ser escollit diputat a les eleccions dels anys 1914, 1916, 1918, 1919 i 1923.

Així doncs, entre els anys 1907 i 1923, a les Terres de l'Ebre es van consolidar dos candidats republicans: Joan Caballé Goyeneche, diputat durant quatre legislatures per Gandesa, i Marcel·lí Domingo, diputat durant cinc legislatures

Círculo de Fraternidad Republicana de Amposta

Capítulo 1º

Del objeto de la sociedad

Artº 1º La sociedad Círculo de Fraternidad Republicana tiene por objeto difundir y propagar el credo político del partido republicano, imparte a la Constitución y las leyes. El fin se propone:

- A. Estrechar más aún el vínculo frecuente y cordial en la sociedad, las relaciones entre los correligionarios; favorecer por el común apogeo la ejecución de cualquier pensamiento encaminado al general progreso; extender y difundir la cultura política en las ciudadales y procurar el mayor prestigio y auge en la opinión pública de los ideales y principios republicanos.
- B. Establecer conferencias, lecturas y discusiones, y otros medios de instrucción y solar que a estimen convenientes.

per Tortosa. D'altra banda, el liberal M. Kindelán, de la Torre de l'Espanyol, va obtenir l'escó pel districte de Roquetes en vuit legislatures diferents.

Hi ha constància de l'existència de casals i centres republicans en diverses poblacions del territori ebrenc des de principis del segle xx, tot i que ja apareixen referències a algunes d'aquestes organitzacions a la premsa del segle xix. A l'Arxiu Històric de Tarragona es conserva còpia, per exemple, de l'acta de constitució del Círculo de Fraternidad Republicana de Amposta (1905), d'uns estatuts del Centre d'Unió Republicana de Tortosa (1912), d'uns altres del Centre Instructiu Democràtic de Móra d'Ebre (1915) i d'un reglament del Centre d'Unió Republicana de Batea (1918).

Des de l'Església, però, es va impulsar la creació de sindicats agrícoles i d'organitzacions de convivència entre patrons i obrers. També van tenir una importància remarcable les entitats patronals i de defensa de la propietat agrària, comercial i industrial, que van ser petits nuclis d'influència política. Són exemples d'aquestes associacions l'Associació de Pescadors i el Sindicat de Reg del Delta de l'Ebre.

Pel que fa al context social, cal tenir en compte que les condicions de vida i laborals de l'època eren molt dures, de manera que tant el treball infantil com la mendicitat eren habituals, i l'assistència sanitària era nul·la. Els jornals eren minsos; les famílies, nombroses; l'alimentació, insuficient. Aquesta situació es constata en la descripció que en feia l'any 1891 el metge de Tortosa Santiago Vila, quan deia que «la alimentación de la clase labradora es bastante sencilla y frugal: legumbres y verduras condimentadas con un poco de aceite y pimienta, al cual se añade no todos los días, algún trozo de bacalao (...) Sólo anormalmente y en días extraordinarios se ve la carne en la mesa». Aquesta opinió la compartia amb el facultatiu d'Aldover, que l'any 1912 deia que «los jornales son muy cortos, las familias, por lo general bastante numerosas, disponen de muy poco dinero y la alimentación es, por esto, bastante insuficiente (...) algunos días, por ser fiesta o por ser algún santo pueden, haciendo un esfuerzo, comprar carne (...) y la mayor parte de las familias se pasan el año sin haberla consumido ningún día»¹.

No va ser fins el darrer terç del segle xix que es va iniciar la mecanització dels treballs del camp i les condicions laborals i sanitàries van començar a millorar; tanmateix, també durant aquella època van començar a sorgir brots de paludisme, epidèmies de còlera i el xarampió, que van afectar la població d'una manera significativa.

Els conflictes socials més habituals al camp eren els relacionats amb la rama-

deria, la pesca i la caça; cal buscar els motius en els contractes d'explotació, el sistema de regadiu, el robatori de fruits, les fites, els camins, les herències i l'entrada dels ramats en els camps. Durant la Restauració, els propietaris, per mantenir el seu poder, van constituir les lligues de propietaris i van contractar els guàrdies de camp.

A poc a poc, durant aquest període va anar augmentant la consciència dels obrers sobre les desigualtats socials, i aquests van organitzar mobilitzacions i reivindicacions en favor dels seus drets. Ja el novembre de 1886 es va produir una vaga ferroviària amb un gran seguiment a l'estació de Tortosa. La vaga més important dels treballadors de la indústria va començar el dia 2 de gener de l'any 1900 a la Societat Electroquímica de Flix (SEQF), i es va convocar amb la finalitat d'aconseguir millores salarials i laborals. Encoratjada pel republicanisme federal, la vaga va durar gairebé dues setmanes i es va estendre també entre els jornalers del camp.

III. La Dictadura de Primo de Rivera

El descrèdit del sistema polític de la Restauració i la guerra del Marroc, juntament amb la crisi econòmica i la conflictivitat laboral del període, van desembocar, l'any 1923, en la implantació de la Dictadura del general Primo de Rivera. El cop d'Estat va provocar la suspensió del règim constitucional, fet pel qual es va establir una rígida censura i es va prohibir la llibertat d'associació. L'1 d'octubre, per disposició governamental, es van dissoldre tots els ajuntaments. Durant aquest període, la vida política, molt activa abans, va quedar soterrada per la prohibició oficial dels partits polítics, i els membres opositors al règim es van veure obligats a exiliar-se o a romandre en silenci.

A Tortosa es va suspendre l'edició del diari republicà *El Pueblo*. A Godall, en un altre exemple de repressió política, l'alcalde va portar als tribunals els dirigents de Fraternitat Republicana per haver convocat una reunió sense haver-lo avisat. També es va clausurar el Centre Autonomista de Móra la Nova durant els primers temps del règim militar, fet pel qual una gran part dels seus membres van crear el Centro Obrero Agrícola l'11 de febrer de 1924, fins que, pasat un temps, van poder reobrir l'antic Centre Autonomista, amb l'autorització prèvia del governador i de l'alcalde del municipi. També en aquest període van clausurar La Renaixença de Benissanet, el principal centre catalanista i republicà de la localitat.

La Dictadura va ser especialment contestada pel moviment obrer i per les organitzacions republicanes, sobretot les de caràcter catalanista. Van destacar dos focus de protesta: el de les obres del ferrocarril de la Val de Zafán i el de la SEQF. Entre els anys 1926 i 1927, els treballadors de la xarxa ferroviària, la majoria d'origen portuguès, treballaven en unes condicions molt dures i la sinistralitat laboral era molt alta. Com a protesta, i en demanda de millores laborals, van fer diverses vagues. A Flix, el setembre de 1927, es va produir un conflicte obrer a la fàbrica i es va viure una forta tensió entre la direcció de la indústria, la Guàrdia Civil i els treballadors; com a conseqüència, l'Agrupació Obrera fou clausurada.

Certificat de bona conducta sol·licitat des de l'exili per poder tornar a Catalunya i expedit l'any 1926 a Amposta (Família Vidal Villalbí)

El suport més important a la Dictadura provenia de l'Església. El bisbe Pere Rocamora va posar la Diòcesi a les ordres del govern militar mitjançant una circular que va fer arribar a totes les parròquies. La Federació Católicoagrícola de l'Ebre, que agrupava cooperatives del Baix Ebre, la Terra Alta i el Montsià, també va mostrar entusiasme per la Dictadura.

Per reforçar la legitimitat i l'autoritat del règim militar es va crear el partit únic, Unión Patriótica, i els sometents, que eren organitzacions de ciutadans armats no professionals que tenien el paper de cos auxiliar d'ordre públic. La implantació dels sometents a les comarques que actualment formen les Terres de l'Ebre es va produir d'una manera ràpida i eficaç perquè s'hi van integrar, sobretot, els carlistes, molt presents encara a l'Ebre.

Desfilada de sometents pel carrer de la Rosa de Tortosa (AHCTE)

A partir de l'any 1929, Primo de Rivera va anar perdent la confiança de sectors de l'exèrcit i de les classes dominants, que començaven a estar afectades per la crisi econòmica. Alfons XIII va intentar salvar la monarquia amb la retirada del suport al general Primo de Rivera, fet que el va obligar a dimitir. El 28 de gener de 1930, el general va dimitir i es traslladà a París, on va morir sobtadament un mes després.

Durant el 1930 la monarquia va intentar reactivar els antics partits dinàstics amb poc èxit. D'altra banda, la unió de les forces republicanes van dur a terme el Pacte de Sant Sebastià, en què hi van participar republicans de diverses tendències amb l'objectiu d'implantar novament la República. Les tensions polítiques i socials van ser constants; a final d'any hi va haver vagues generals i un alçament militar a Jaca. Es va intentar mantenir la monarquia amb un govern de concentració i amb la convocatòria d'unes eleccions municipals, el 12 d'abril de 1931, que contràriament al que es pretenia van donar una forta majoria a les forces republicanes, sobretot en els nuclis urbans, i van afavorir la proclamació de la República dos dies després.

A les Terres de l'Ebre, la figura política més significativa durant la Dictadura de Primo de Rivera va ser Joaquim Bau, que va destacar primer com a alcalde de Tortosa (1925-1930) i després, a partir de 1929, com a dirigent provincial de la Unión Patriótica, un partit que aglutinava una amalgama de militants conservadors, liberals, catòlics i carlins. Bau va ser especialment dur amb un dels seus adversaris polítics, el republicà Marcel·lí Domingo, a qui va expulsar de Tortosa, on vivia convalescent d'una greu afecció broncopneumònica.

Va ser Marcel·lí Domingo qui va impulsar l'oposició política a la Dictadura. Domingo va crear una xarxa operativa al territori ebrenc mitjançant Ramon Nogués i Biset i Josep Berenguer i Cros. El primer era un advocat nascut a Móra d'Ebre, la figura més important del Centre Instructiu Democràtic i Federal, i havia col·laborat amb Domingo des dels anys de Solidaritat Catalana. El segon era un altre advocat, director d'*El Pueblo* i dirigent dels republicans de Tortosa, ciutat de la qual va esdevenir alcalde durant dos períodes breus dels anys 1934 i 1936.

L'acció de Marcel·lí Domingo sempre es va caracteritzar per l'articulació de les forces de centreesquerra. La dispersió de l'oposició a la Dictadura li semblava que era la causa principal de la seva incapacitat per foragitar el dictador. En aquest sentit, va impulsar un moviment unitari dels diversos sectors republicans de Catalunya. El juliol de 1929, Marcel·lí Domingo va constituir el Partit Republicà Radical Socialista (PRRS), d'àmbit estatal.

Els marcel·linistes van fer un ampli esforç d'organització a les Terres de l'Ebre. El 13 de maig de 1930 van organitzar una assemblea al Centre d'Unió Republicana de Tortosa, a la qual hi van assistir representants de nou poblacions del Baix Ebre (Aldover, Alfara, l'Ametlla, Benifallet, Paüls, Roquetes, Tivenys, Tortosa i Xerta), nou del Montsià (Amposta, Freginals, la Galera, Godall, Mas de Barberans, Masdenverge, la Ràpita, Santa Bàrbara i la Sénia) i quatre de la Ribera d'Ebre (Móra d'Ebre, Ginestar, Rasquera i la Serra d'Almos), a més de representants de tres poblacions del Baix Camp i d'una de la Franja. A partir d'aquest moment, el moviment marcel·linista es va estendre per les comarques de l'Ebre.

Al mateix temps, a Tortosa s'havia constituït Acció Republicana de Catalunya, concretament el novembre de 1930. R. Salvadó en va ser un dels principals dirigents, i el nou partit es va afegir a la lluita per consolidar l'espai centrista del republicanisme catalanista, on també s'hi trobava Acció Catalana, que dirigia Pere Lapeira. Aquestes dues formacions es van fusionar el 22 de març de 1931, i van donar lloc al Partit Catalanista Republicà, conegut també com Acció Catalana Republicana. L'escriptor Joan Cid i Mulet va ser el president del Comitè Polític i la figura més emblemàtica d'aquesta formació. Amb tot, la influència d'aquest polític ebrenc no fou significativa fora de Tortosa.

Dies abans d'aquesta reorganització del catalanisme més moderat s'havia celebrat, el 17 i 19 de març de 1931, la Conferència d'Esquerres Catalanes, a l'Orfeó de Sants de Barcelona, amb l'objectiu de crear un nou partit democràtic, d'esquerres i catalanista: Esquerra Republicana de Catalunya. El nou partit es basava en els principis del republicanisme, el laïcisme, la justícia social i la llibertat de Catalunya, i va aglutinar entitats d'arreu del país de caràcter republicà i federalista. Esquerra Republicana no va ser tant el resultat de la fusió de diversos partits, com el producte d'una federació d'organitzacions locals, generalment anomenats *casals* o *centres*, més o menys identificats dins d'unes coordenades catalanistes i republicanes. Marcel·lí Domingo va ser un dels membres fundadors d'Esquerra Republicana i va formar part del Comitè Executiu, junt amb Francesc Macià i Lluís Companys. Tot i això, Marcel·lí Domingo va mantenir una doble militància, ja que, a més de formar part de la Direcció d'Esquerra Republicana, va continuar sent el màxim dirigent del Partit Republicà Radical Socialista.

IV. La Segona República

Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 van demostrar a les ciutats i a les zones de l'Estat en què hi havia més tradició democràtica que el vot lliure donava suport, molt majoritàriament, a les candidatures republicanes. Per contra, a les zones on estava enquistat el vot caciquista d'arrel agrària van guanyar les llistes dinàstiques. El rei Alfons XIII, en adonar-se que el sentiment de la població que havia pogut votar lliurement li era desafecte, i després de comprovar que no tenia el suport ni de les forces armades ni de la guàrdia civil per mantenir-se al poder, el va abandonar.

S'obria així, amb la Segona República, un període fèrtil que va donar al republicanisme l'oportunitat de fer realitat les aspiracions acumulades al llarg d'un segle. A Catalunya, les candidatures republicanes van guanyar a la majoria de les ciutats. Contra tot pronòstic, Esquerra Republicana va ser el partit més votat a tot el país.

A la majoria de les poblacions de l'Ebre també van guanyar les llistes republicanes: Alcanar, Amposta, Corbera d'Ebre, Flix, Gandesa, Móra d'Ebre, la Sénia, el Perelló i Roquetes, entre d'altres. A Tortosa, les esquerres van obtenir una victòria aclaparadora: vint-i-un regidors, enfront dels vuit regidors monàrquics i dels dos dels carlins regionalistes.

el pueblo

Diario de avisos y noticias

Portaveu del Partit Republicà d'Esquerra

L'opinió del país ha estat adversa al bienni negre

Les esquerres triomfen plenament a Espanya
i d'una manera rotunda, aplastant, concluent, a Catalunya

VISCA LA REPUBLICA DEL 16 DE FEBRER!

Portada d'*El Pueblo* que anuncia el triomf de les esquerres el febrer del 1936 (AHCTE)

11

En Alcanar a 26 d'agost de 1931, reunida la junta general aven-hi major número de socia del Centre Català en el nou estatge social esprenen els acorda abaix indicats.= Primer. Que apartir de la data el dit Centre Català queda dissolt, i per aclamació s'acorda constituir un nou Centre denominat Estat Català afiliat en aquet moment a l'Esquerra Republicana de Catalunya.= Segon: També s'acorda nombrar la Junta Directiva interina fins cap d'any, per organitzar el nou Centre, dita Junta la constitueixen els senyors sigüents:= President: Llatzer Reverter= Vice-president: Joaquim Roig= Caixer: Ramón Rabada= Secretari: Francesc Cid= Vice-secretari Joaquim Moliner= Bibliotecari: Joan Bta Queral= Vocals: Antoni Reverter, Miquel Reverter, Enric Gil, Pau Esteller.= Tercer: Pugenent-se donar el cas que algun senyor soci pel que sigui no vulgues formar part del dit nou Centre d'Estat Català i es dongues la casualitat de posseir accions a favor seu, les quals tenen per garantia tot el moblatge del Centre, la nova Junta Directiva acabada de constituir té facultats si o creu oportú pot demanar un plaç de tres mesos a partir del moment que el senyor accionista ho solliciti. I no tenint res mes que tractar s'aixeca la sessió a les 23 hores.= Latzer Reverter= Francesc Cid= Joaquim Roig= J Moliner= Pau Esteller= Miquel Reverter= Antoni Reverter= Enrique Gil= Joan Bta Queral= Ramón Rabada= Rubricads

Es copia exacte amb l'original

Alcanar 27 d'Agost de 1932

va 82

El President

El Secretari

Malgrat que Francesc Macià va proclamar la República catalana el 14 d'abril de 1931, el govern provisional de la República espanyola es va oposar a aquest acte revolucionari i va exigir una interpretació estricta del Pacte de Sant Sebastià. L'Estat català va quedar reduït a un govern autònom de Catalunya, al qual se li va encomanar l'elaboració d'un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia que havia de ser objecte d'un plebiscit a Catalunya i ratificat per les futures Corts Constituents espanyoles.

Eleccions Constituents del 28 de juny de 1931 (Parlament espanyol)²

Comarca	Electors	Votants	% CR	% CAR	% CRS	% RV	% BOC
Baix Ebre	17.962	12.910	83,65	9,58	6,07	0,49	0,11
Montsià	11.625	8.533	75,88	13,64	7,19	1,76	0,93
Ribera d'Ebre	8.880	6.534	79,60	11,38	6,28	2,03	0,57
Terra Alta	6.844	5.524	75,15	8,30	15,47	1,03	0,04
Província	109.176	81.968	72,44	13,70	10,88	1,89	0,94
Escons	7		5	0	2	0	0

CR Candidatura Republicana (PRRS-ERC)

CAR Candidatura Autonomista Republicana (Lliga Regionalista)

CRS Coalició Republicanosocialista (PRR-PSOE)

RV Candidatura independent (Antoni Rovira i Virgili)

BOC Bloc Obrer Camperol

Les eleccions constituents del Parlament espanyol van representar un triomf aclaparador de les forces republicanes a tot Catalunya, però especialment a les Terres de l'Ebre, on la Candidatura Republicana va superar, a les quatre comarques, el 75 % dels sufragis. Per la candidatura formada pels marcel·linistes i per Esquerra Republicana van sortir elegits diputats els ebrencs Marcel·lí Domingo, Ramon Nogués i Josep Berenguer (els dos darrers, estrets col·laboradors de Domingo).

El 9 de setembre de 1932, el Parlament espanyol va aprovar una versió significativament retallada de l'Estatut, anomenat *Estatut de Núria*, que atorgava a Catalunya un règim d'autonomia. El referèndum popular sobre l'Estatut, en què hi va participar gairebé un 75 % de la població censada de Catalunya amb dret de vot, va obtenir un 99 % de sufragis afirmatius. La campanya proestatut, a les Terres de l'Ebre, va mobilitzar la majoria de la població, malgrat els recels de certs sectors que pensaven que l'autogovern augmentaria encara més el centralisme barceloní i la marginalitat de les comarques de l'Ebre. Amb tot, l'Estatut es va aprovar amb contundència a les Terres de l'Ebre, com arreu de Catalunya. Qui més decisivament va contribuir en el triomf de l'Estatut a l'Ebre va ser Marcel·lí Domingo a través de les planes d'*El Pueblo*.

El gener de 1932 es va produir el trencament oficial entre Esquerra i Marcel·lí Domingo. Aquest polític ebrenç, que va ser Primer ministre d'Instrucció Públi-

ca i més tard ministre d'Agricultura, Comerç i Indústria del govern de la República espanyola, va constituir, el maig de 1933, el Partit Republicà Radical Socialista Català. Tot i això, el trencament de la Federació no va ser excessivament traumàtic i l'entesa entre aquests dos grups republicans es va mantenir, fins al punt que van confeccionar llistes conjuntes a les eleccions municipals del desembre de 1933 i a les legislatives de 1936, en què es va presentar la candidatura del Front d'Esquerres. Més tard, el març de 1937, el Partit Català d'Esquerres de Marcel·lí Domingo es va integrar a Esquerra Republicana.

La zona de Catalunya on el marcel·linisme va arrelar amb més força era les Terres de l'Ebre, especialment als districtes de Roquetes i Tortosa. La situació era diferent al districte de Gandesa, on Esquerra Republicana havia aixe-cat una poderosa organització capaç d'enfrontar-se amb èxit al projecte dels marcel·linistes, gràcies a Martí Rouret i Bladé Desumvila.

Aquest fet es veurà reflectit en els resultats de les eleccions al Parlament de Catalunya del 1932, en què els de Marcel·lí van superar Esquerra Republicana a les comarques del Baix Ebre i del Montsià, mentre que Esquerra Republicana es va imposar en les altres dues comarques, i amb claredat a la resta de la demarcació.

Acte públic de Marcel·lí Domingo al teatre Principal de Tortosa el 1931. La quantitat de públic assistent va obligar a improvisar uns altaveus a l'aleshores anomenada *plaça de la República* (actualment plaça Alfons XII) (AHCTE)

Eleccions al Parlament de Catalunya de 20 de novembre de 1932

Comarca	Electors	Votants	% ERC	% UC	% CET	% BOC	% PRR	% PCC
Baix Ebre	17.962	9.928	11,79	29,31	57,17	0,80	0,83	0,05
Montsià	11.625	7.606	23,75	39,05	33,14	0,31	3,18	0,14
Ribera Ebre	8.880	4.386	32,82	36,97	27,41	1,43	1,18	0,09
Terra Alta	6.844	4.567	47,14	36,83	15,61	0,13	0,08	0,01
Província	109.176	69.850	36,22	30,67	29,39	2,39	1,04	0,29
Escons	14		11	2	1	0	0	0

ERC Esquerra Republicana i Coalició (ERC-USC-PRA)
UC Unió Ciutadana (Lliga Regionalista, liberals i carlistes)
CET Coalició d'Esquerres Tarragonines (PRRS-PCR-PSOE)
BOC Bloc Obrer Camperol
PRR Partit Republicà Radical
PCC Partit Comunista de Catalunya

El 1932, per la candidatura d'Esquerra van ser elegits diputats per les comarques de l'Ebre Martí Rouret, Gonçal Yvars i Miquel dels Sants Cunillera. Aquest dos darrers eren militants del Partit Radical Autònom. D'altra banda, per la Unió Ciutadana va ser escollit Josep Maria Tallada i Paulí.

Carnet de diputat de Gonçal Yvars, d'Ulldecona (Família Yvars)

La divisió de les forces republicanes va permetre la victòria de la dreta al Montsià i a la Terra Alta a les eleccions catalanes del 1932, com també la desfeta de les esquerres a les legislatives del 1933.

Eleccions legislatives de 19 de novembre de 1933 (Parlament espanyol)							
Comarca	Electors	Votants	% UC	% ERC	% CET	% FO	% PCC
Baix Ebre	34.451	22.538	39,27	16,81	43,70	0,01	0,15
Montsià	25.335	15.113	57,13	28,16	14,69	0,01	0,00
Ribera d'Ebre	17.974	9.568	44,15	36,76	18,59	0,13	0,30
Terra Alta	13.502	7.947	57,92	31,40	10,59	0,00	0,07
Província	217.594	142.806	42,56	34,56	21,44	0,99	0,30
Escons	7	5	2	0	0	0	

UC Unió Ciutadana (Lliga Regionalista, PRR, liberals i carlistes)
ERC Esquerra Republicana de Catalunya
CET Coalició d'Esquerres Tarragonines (PRRS-ACR-AR)
FO Front Obrer (BOC-PSOE)
PCC Partit Comunista de Catalunya

A les eleccions legislatives de 1933, per la Unió Ciutadana van sortir elegits Joaquim Bau i Joan Palau, i va ser la candidatura més votada a tota la demarcació. El Baix Ebre va ser l'única comarca en què el marcel·linisme, en clar retrocés, es va fer fort i va superar en vots tant la Unió Ciutadana com Esquerra Republicana.

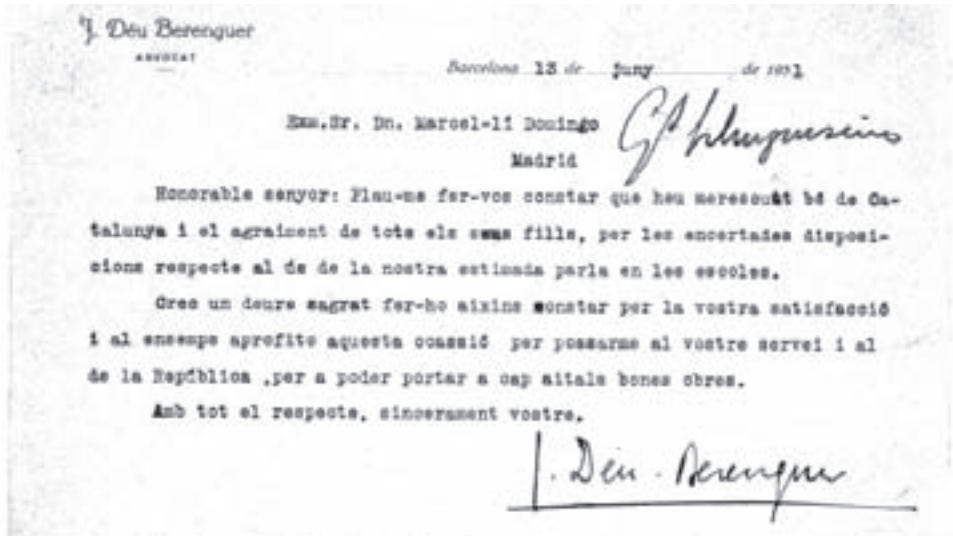
El 1936, després de la coalició d'Esquerra Republicana i de Marcel·lí Domingo, el Front d'Esquerres es va tornar a imposar a les Terres de l'Ebre, excepte a la Terra Alta. Pel Front d'Esquerres va sortir elegit diputat per la demarcació de Tarragona Marcel·lí Domingo, i pel districte electoral de Barcelona ciutat, Ramon Nogués. Pel Front Català d'Ordre va ser elegit el tortosí Joaquim Bau.

Eleccions legislatives de 16 de febrer de 1936 (Parlament espanyol)					
Comarca	Electors	Votants	% FEC	% FCO	% Palau
Baix Ebre	35.150	25.130	62,35	37,40	0,24
Montsià	25.925	19.132	56,11	42,38	1,52
Ribera d'Ebre	18.150	12.185	55,20	44,78	0,01
Terra Alta	13.859	9.907	41,78	58,16	0,04
Província	222.797	163.332	57,22	42,48	0,28
Escons	7	5	2	0	

FEC Front d'Esquerres de Catalunya (ERC-ACR-PRE-PSOE)
FCO Front Català d'Ordre (Lliga Regionalista, liberals i carlistes)
Palau (Joan Palau i Major)

El govern de la Segona República va dur a terme nombroses i importants reformes de sentit progressista i democràtic. Cal destacar l'abolició de la pena de mort, el reconeixement de la llibertat sindical, el foment del cooperativisme, l'inici de la reforma agrària, l'impuls de la secularització de la vida política

i social, el suport a la llengua catalana, la reforma educativa i l'impuls de mesures d'igualtat legal entre homes i dones, com ara l'aprovació del sufragi femení i de la Llei del divorci, i l'aplicació d'una política de mesures laborals de protecció a les mares treballadores.

Carta d'agraïment a Marcel·lí Domingo com a ministre d'Instrucció Pública, per haver impulsat el Decret de bilingüisme (AHNGC)

Visita de Companys a Móra d'Ebre, el 10 de març de 1934 (ANC)

Amb la proclamació de la Segona República es va impulsar un avenç decisiu pel que fa a la igualtat de drets entre homes i dones. Després d'una llarga tradició d'exclusió de les dones del món de la política, el sufragi femení es va convertir, de cop, en un dels grans debats polítics de la jove República. Ràpidament, el govern va modificar la Llei electoral, el maig de 1931, i hi va introduir el reconeixement del dret de les dones de presentar-se com a candidates a diputades. En canvi, va posposar la decisió més polèmica de la concessió del sufragi femení fins a més tard, una qüestió que es va resoldre durant el mes de desembre del mateix any amb l'aprovació de la nova Constitució.

Amb la promulgació de l'Estatut i la constitució del Parlament, el govern de la Generalitat va tenir a l'abast els mitjans per canviar les estructures polítiques, econòmiques, socials i culturals del país. L'Estatut, amb les seves limitacions, va ser una eina política important que va permetre assolir un poder polític real i va desenvolupar una intensa activitat legislativa i de govern.

A les Terres de l'Ebre, que eren una zona bàsicament agrària, mitjançant la Conselleria d'Agricultura, la Generalitat va crear la Granja Agrícola de Bitem, que tenia l'objectiu de ser un focus de modernització agrària del territori amb la impartició de cursos de formació. La Generalitat va reorganitzar el sector de l'arròs, que garantia crèdits als pagesos i un preu acceptable mitjançant la Comissió Arrossera del Baix Ebre, i va fomentar el cooperativisme agrari.

Visita oficial del president Lluís Companys, el 16 de setembre de 1934, a Gandesa (Josep M. Segarra, ANC)

Una altra aportació del govern de la República va ser la reforma educativa, que es va culminar amb la creació de noves escoles en la majoria de les poblacions de l'Ebre; a més, hi va haver una millora dels programes educatius amb la catalanització dels manuals i la programació d'excursions, l'estudi del medi natural proper i la gimnàstica com a complement de l'educació general.

El territori ebrenc, durant aquest període, va estar representat al govern català i al de la República espanyola per Ramon Nogués i Domènec Piñana. Ramon Nogués, en proclamar-se la Segona República, va ser president de la Diputació Provincial de Tarragona, del gener al desembre de 1931, i comissari del govern català. També va exercir diversos càrrecs al govern de la República espanyola: director general d'Indústria, des del desembre de 1931 fins a l'octubre de 1932, i de Comerç i Política Aranzelària, des de l'octubre de 1932 fins al juny de 1933. Domènec Piñana va ser diputat del Parlament provisional de Catalunya l'any 1931. També va ser president de la Diputació de Tarragona com a comissari delegat de la Generalitat i conseller del govern provisional de la Generalitat, des del 28 de desembre de 1931 fins al 16 de setembre de 1932.

V. Els Fets d'Octubre de 1934

A les eleccions generals del 19 de novembre de 1933 van guanyar les dretes. La formació conservadora republicana més important d'aquest àmbit ideològic al nostre territori va ser el Partit Republicà Radical, que dirigia Lerroix, tot i que va patir greus escissions durant aquest període pels canvis d'orientació estratègica que va fer. De fet, Lerroix cada vegada es va acostar a posicions més dretanes, cosa que li va fer perdre el suport dels sectors de la classe obrera que fins aleshores li havien fet costat. On hi va haver el nucli lerrouxista més fort i permanent de les Terres de l'Ebre va ser a Tortosa, i va tenir diversos noms, com ara Centre Republicà de Tortosa (1933), Centre Municipal Republicà Autonomista (1934) i Centre Republicà Radical (1936). Els màxims dirigents d'aquest àmbit ideològic van ser el tortosí Rafel Alemany i l'ampostí Joan Palau Mayor, que tot i que formalment era independent va ser escollit diputat a les eleccions legislatives de 1933.

D'altra banda, el partit més votat a l'Estat va ser la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA), dirigida per Gil Robles, que tenia el suport de la jerarquia eclesiàstica, de l'oligarquia financera i dels latifundistes.

A Catalunya, la CEDA s'anomenava *Acció Popular Catalana*; a les Terres de l'Ebre, en el moment en què es van celebrar les eleccions, aquesta formació encara s'estava organitzant.

La CEDA i el Partit Republicà Radical van ser la columna vertebral de la governació durant l'anomenat *Bienni Negre*, un període comprès entre el novembre de 1933 i el febrer de 1936, durant el qual les dretes s'esforçaven a desmuntar tota l'obra reformista que havia fet la Coalició Republicana Socialista i que va tenir el moment de màxima duresa en la repressió dels Fets d'Octubre. Les forces d'ordre públic i l'exèrcit van practicar una repressió desproporcionada que va ensagnar la vida política d'una manera irreversible, amb la qual cosa es van accelerar les divisions que van conduir cap a la Guerra Civil.

A Catalunya, els antecedents de la confrontació tenen a veure amb la qüestió agrària. El 12 d'abril de 1934, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de contractes de conreu, que permetia que els rabassaires, que eren arrendataris de la terra que treballaven, poguessin obtenir-ne la propietat després de treballar-la ininterrompudament durant divuit anys, sempre que paguessin en efectiu i en un màxim de quinze anualitats el cost total de la terra que adquirien. La durada mínima del contracte d'arrendament era de sis anys i, una vegada exhaurit aquest termini, el propietari podia expulsar el rabassaire si volia treballar la terra personalment.

Esquerra Republicana de Catalunya va fer una defensa molt forta d'aquesta Llei i va donar suport a la Unió de Rabassaires. Aquest sindicat, lligat majoritàriament al conreu de la vinya, a les Terres de l'Ebre va tenir poca implantació, ja que a les comarques en què el conreu de la vinya estava més estès, la Terra Alta i la Ribera d'Ebre, la propietat estava molt repartida i el plet rabassaire era poc significatiu. De fet, la Unió de Rabassaires només va aparèixer a partir de l'any 1933: pel febrer es va crear a Benissanet; per l'abril, a Tortosa; pel maig, a Gandesa i a Corbera, i per l'agost, a Bot. Després es va implantar, progressivament, a altres poblacions. Els propietaris van reaccionar violentament a la Llei de contractes de conreu i van utilitzar la Lliga i la CEDA per denunciar-la davant el Tribunal de Garanties Constitucionals, que la va declarar inconstitucional i, de retruc, va fer constar que el Parlament de Catalunya era incompetent en matèria social agrària.

En aquest context, les relacions amb el govern de Madrid es van fer molt difícils. Una vegada més es tornava a ofegar l'autogovern català. Per això, el 12 de juny de 1934, el Parlament de Catalunya va tornar a aprovar la Llei, de manera que provocava una situació perillosa que va obligar a establir una negociació que es va perfilar a poc a poc, fins que el govern del radical Ricard

Samper va aconseguir un acord amb la Generalitat. Però més tard es va produir una crisi de govern que va impedir que el pacte entre els dos executius es pogués dur a la pràctica i que va deixar obert l'enfrontament que inevitablement va esdevenir.

El 6 d'octubre es va decretar una vaga general a tot l'Estat, però només va tenir seguiment a Astúries i a Catalunya. Aquest fet va provocar que el general Domènech Batet, cap de la IV Regió Militar, declarés l'estat de guerra. Lluís Companys va intentar que Batet es posés a les seves ordres, però el militar va insistir que calia complir la legalitat. Companys va pensar que s'havia de demostrar el descontentament de Catalunya per la política dretana del govern central i, aquella mateixa nit, va proclamar l'Estat català dins la República Federal Espanyola, fet que va provocar el conflicte. L'exèrcit va sufocar en poques hores la revolta, i va empresonar el president Companys i els membres del govern de la Generalitat, que van ser condemnats a trenta anys de presó en un judici militar a Madrid.

Amb el teló de fons de la proclamació de l'estat de guerra es va iniciar una forta repressió que va obligar a habilitar diversos vaixells com a centres de detenció. La majoria de detinguts eren els alcaldes i regidors d'Esquerra Republicana que van proclamar l'Estat català des dels seus ajuntaments, a més de molts obrers i rabassaires. Des d'aquell moment, els delegats generals van ser els encarregats de dirigir la Generalitat; l'Estatut d'Autonomia de Catalunya es va desautoritzar fins el mes de febrer de l'any 1936, i el Parlament de Catalunya no es va poder reunir.

A finals de 1934, a Catalunya hi havia més de 3.000 detinguts polítics. Aquesta xifra es va reduir a poc a poc però, tot i això, el febrer de 1936 encara hi havia tants detinguts a les presons que l'exigència de l'amnistia va ser la principal consigna que va enarborar el front d'esquerres a les eleccions de 1936.

Vaixells presó *Cabo Cullera* i *Andalucía* al port de Tarragona l'any 1934 (Família Cid i Pañella)

Grup de presoners de Benissanet (a dalt) i Gandesa (a baix) detinguts al vaixell presó durant els Fets d'Octubre (Campos Terré, 1934)

Grup de presoners de l'Ampolla (a dalt) i d'Amposta (a baix) detinguts al vaixell presó durant els Fets d'Octubre (Campos Terré, 1934)

A les Terres de l'Ebre, el 5 d'octubre de 1934, qui va dur l'ordre de proclamació de l'Estat català va ser el diputat d'Esquerra Republicana Miquel dels Sants i Cunillera. Des d'aleshores, en diversos indrets del territori es van produir intents de proclamar l'Estat català, com va succeir a Ulldecona i a Alcanar. En altres poblacions, les forces d'ordre públic o membres de partits republicans més conciliadors ho van impedir, com en el cas de Móra d'Ebre o Tortosa. Tot i això, els ajuntaments d'esquerres es van dissoldre i els van substituir les comissions gestores de drete (la Lliga, els radicals de Lleroux, la CEDA i els carlistes). Campos Terré explicava que les presons de tots els partits judicials es van omplir en poques hores i que poc després els presos

es van traslladar a Tarragona, als vaixells habilitats com a presons. El cas més il·lustratiu va ser el d'Amposta, en què l'alcalde Palau Miralles, pare del diputat radical Palau Mayor, va fer una llista «que més que una llista era els cens electoral. Tots els votants d'esquerra (...) hi eren. Tres o quatre vegades refusà la Guàrdia Civil aquella llista feta per Palau i 3 o 4 vegades tornaria a lliurar-la cada cop més reduïda, fins que a l'últim, davant de tanta insistència, la Guàrdia Civil es decidí a posar mans a l'obra, requisà un autobús gran i s'endugué 32 detinguts»³.

Nombre d'empresonats de les Terres de l'Ebre als vaixells Cabo Cullera, Andalucía i Manuel Arnús:

Alcanar: 7	L'Ampolla: 7
Aldover: 5	El Pinell de Brai: 10
Alfara de Carles: 4	La Pobla de Massaluça: 2
L'Aldea: 8	Prat de Comte: 5
L'Ametlla de Mar: 15	Riba-roja d'Ebre: 17
Amposta: 34	Roquetes: 3
Arnes: 4	La Ràpita: 7
Batea: 22	Santa Bàrbara: 5
Benissanet: 6	Tivissa: 3
Bot: 17	La Serra d'Almos: 1
Deltebre: 5	Tortosa: 13
Gandesa: 34	Els Reguers: 1
Horta de Sant Joan: 29	Ulldecona: 9
El Mas de Barberans: 2	Vilalba dels Arcs: 4
Móra d'Ebre: 3	Vinebre: 1

TOTAL 287

Durant els mesos següents, els cacics locals com ara Palau a Amposta, Bau a Tortosa, els germans Serres a Móra d'Ebre i Domingo Figueres a Gandesa, van aprofitar per neutralitzar els elements progressistes dels municipis, amb l'ajuda de la Guàrdia Civil, amb la intenció d'encapçalar i organitzar la repressió a les Terres de l'Ebre. Molts dels empresonats mai no van ser processats formalment, i d'altres ho van ser amb acusacions falses.

Amb aquest rerefons, l'any 1935, els propietaris van efectuar més de mil requeriments per obligar els pagesos a abandonar la terra. D'aquests, aproximadament quatre-cents s'havien presentat als jutjats de Tortosa i d'Amposta. Al delta de l'Ebre hi havia un percentatge elevat de demandes de desnonaments, concretament 321, totes contra arrendataris i dutes a terme per un sol propietari, Damià d'Oriol Amigo de Ibero, resident a Barcelona. La majoria d'aquests pagesos conreaven entre quatre i dotze jornals de terra, encara que

un petit grup n'explotava entre vint-i-cinc i quaranta-quatre. En tots els casos el propietari al·legava la voluntat d'explotar directament la terra, però en realitat l'objectiu era aplacar la contestació dels arrendataris.

VI. La Guerra Civil (1936-1939)

EL 17 de juliol de 1936 es va iniciar l'alçament militar contra el govern legítim de la República. A gran part del territori català, la revolta franquista no va prosperar. En fracassar l'enllaç entre la conspiració civil i la militar, els requetès, que eren les milícies de la Comunió Tradicionalista —nom amb el qual es coneixia aleshores el Partit Carlí— no van sortir al carrer a les Terres de l'Ebre. L'única excepció va ser la de Vilalba dels Arcs, on els requetès es van apoderar de la població fins el dia 22, en què hi van morir disset persones (setze de dretes i una d'esquerres) en intervenir milicians dels pobles veïns.

En resposta al cop d'Estat, i en uns moments de buit de poder, es va produir l'assalt als locals de dretes i als centres de culte catòlic. La persecució religiosa va ser un dels exponents de la fase revolucionària que es va iniciar amb l'esclat de la Guerra; l'Església s'havia convertit, des de l'inici de la República, en un dels pilars de la contrarevolució. Tot i la violència antireligiosa i la profanació de temples que hi va haver en aquest període, també cal tenir en compte la tasca de molts dirigents republicans que van ajudar els religiosos. Aquest és el cas de l'alcalde de Tortosa, Berenguer, que va salvar el bisbe de la Diòcesi dels militants anarquistes i altres revolucionaris que el volien ajusticiar i, malgrat això, un cop acabada la Guerra, el bisbe li va negar l'aval perquè pogués tornar. Berenguer morí a l'exili.

Durant la Guerra Civil, Martí Rouret i Callol va ser conseller de Sanitat i Assistència del govern de la Generalitat. Més tard, va ser comissari d'Ordre Públic i sotssecretari de la Presidència. D'altra banda, el morenc Ramon Nogués i Biset va ser vicepresident de les Corts republicanes.

Els fets de la Fatarella

L'inici de la Guerra va encetar un període revolucionari en què es van dur a terme iniciatives de col·lectivitzacions agràries a les Terres de l'Ebre, influenciades per l'experiència anarquista de l'Aragó republicà. Els enfrontaments violents dels mitjans i petits propietaris contra els col·lectivitzadors —vinculats a la CNT-FAI— es van reproduir en diverses poblacions de Catalunya, tot i que els enfrontaments més dramàtics es van dur a terme a la Fatarella. El conflicte va esclatar quan, de la Fatarella, es van expulsar violentament dos delegats de la CNT de Tarragona —Nicolàs Santamaria i Josep Mola— que eren al municipi amb l'objectiu de desplegar la col·lectivitat, sovint amb l'ús de la força i de coaccions. La nit entre el 25 i el 26 de gener, per contestar l'acció, desenes de membres de la CNT-FAI de les comarques veïnes van ocupar la Fatarella i van assassinar trenta-quatre pagesos, molts dels quals van morir afusellats, i entre els quals hi havia militants d'Esquerra Republicana-Unió de Rabassaires i PSUC-UGT. L'arribada de les forces de l'ordre va aturar una matança que els anarquistes justificaven amb un suposat aixecament feixista al poble que, en realitat, no era més que el rebuig dels petits propietaris a la col·lectivització forçosa de les terres que treballaven i que els eren pròpies.

Els combats entre els anarquistes i la resta de forces polítiques també van tenir una repercussió especial durant els Fets de Maig a Tortosa, en què hi va haver més d'una dotzena de morts i prop de dos-cents detinguts. Com a conseqüència dels Fets de Maig, la CNT-FAI i el POUM, poc implantat a les Terres de l'Ebre, van dissoldre moltes col·lectivitats i van perdre pes al govern de moltes poblacions, on van haver d'abandonar els consells municipals.

Flix i Tortosa, el febrer de 1937, van ser de les primeres poblacions de Catalunya que van patir els bombardejos aeris, que tenien l'objectiu d'atemorir i desmoralitzar la població. D'altra banda, moltes poblacions de les Terres de l'Ebre van fer un gran esforç per acollir els refugiats de la resta de l'Estat.

Edificis del carrer Banys de Tortosa, derruïts pels bombardejos de l'exèrcit franquista, durant la Guerra Civil (AHCTE)

El 2 d'abril del 1938, les tropes del general Franco van ocupar les primeres poblacions de les Terres de l'Ebre. El front es va establitzar el 9 d'abril amb l'ocupació de dotze municipis de la Terra Alta, sis de la Ribera d'Ebre, cinc del Baix Ebre i dotze del Montsià. L'entrada de l'exèrcit rebel va coincidir amb la supressió de l'Estatut d'Autonomia.

L'any 1938 l'exèrcit franquista va bombardejar el pont penjant d'Amposta. A causa d'aquest fet, l'exèrcit republicà va construir un pont de barques provisional per poder creuar l'Ebre (Pujol et al., 1996)

La Batalla de l'Ebre

L'episodi bèl·lic més decisiu de la Guerra Civil espanyola va ser la Batalla de l'Ebre, que va tenir lloc del 25 de juliol al 16 de novembre de 1938. Va afectar especialment les comarques de la Terra Alta, la Ribera d'Ebre i el Priorat, i es va desenvolupar en una àrea d'uns 800 km², en un territori entre el riu Matarranya al nord, el Canaletes al sud i el riu Ebre a l'est, delimitat a l'oest per la Pobla de Massaluça, Vilalba dels Arcs i Gandesa.

Corbera d'Ebre va quedar derruïda a causa dels bombardejos (A. Roig)

L'Exèrcit Popular de la República va iniciar l'ofensiva amb la conquesta de Flix, Ascó, Miravet, Benissanet, Móra d'Ebre, el Pinell de Brai, Riba-roja d'Ebre, la Fatarella i Corbera d'Ebre. Els republicans foren aturats a les portes de Gandesa i Vilalba. La Batalla va durar 115 dies, fins que el 16 de novembre l'exèrcit republicà va retrocedir i tornà a passar el riu.

Sense tenir en compte el context general de la Guerra Civil i la situació interna de la República no es pot entendre la Batalla de l'Ebre, que es va iniciar amb l'objectiu de donar moral i esperança, tant a la població civil com a les tropes republicanes, després de la caiguda del front nord d'Aragó i de l'ofensiva sobre el País Valencià. El govern republicà va intentar demostrar que la Guerra encara no estava decidida, i pretenia, d'una banda, reforçar el prestigi del govern de Negrín i, de l'altra, aconseguir suport internacional, però aquest intent de guanyar-se la complicitat de les democràcies europees no va tenir èxit.

Les conseqüències de la Batalla van ser molt dramàtiques, la destrucció i les represàlies que va comportar van ser molt més nombroses que en qualsevol altre indret. La Guerra va castigar sobretot la població civil, no només la de la zona en què tenien lloc els combats, sinó també la del territori que es trobava al seu voltant. Amb l'objectiu de desmoralitzar la rereguarda, mentre va durar la Batalla de l'Ebre, l'aviació franquista, la legionària italiana i la legió Còndor alemanya van bombardejar Catalunya i sobretot l'escenari de la Batalla.

La Batalla de l'Ebre esdevé un episodi mític dins la història de les Terres de l'Ebre, i ha deixat escenaris de gran repercussió internacional, com ara el pas del riu, les Serres de Pàndols i Cavalls i el Poble Vell de Corbera. La participació de les brigades internacionals representa també una de les darreres visions èpiques i romàntiques de la Guerra: ciutadans de més de cinquanta nacionalitats diferents van lluitar contra del feixisme, lluny dels seus països, i amb unes condicions d'extrema duresa.

L'exèrcit republicà, davant la manca de soldats, es va veure obligat a reclutar la lleva del biberó, joves de 17 i 18 anys que, sense cap mena d'experiència i amb molt poc entrenament militar, van engruixir les més de 100.000 baixes que va provocar la Batalla en els dos exèrcits participants.

L'impacte en la vida socioeconòmica, cultural i política va ser nefast, es van destruir infraestructures i va comportar l'empobriment de la zona, com també el sorgiment de tensions i de ressentiment entre la població. A la zona dels combats la població va disminuir en un 15 % durant la postguerra i va continuar decreixent posteriorment també a causa de l'emigració.

La derrota de l'Exèrcit Popular a l'Ebre va accelerar la fi de la República. Tot seguit es va iniciar l'ofensiva franquista sobre la resta de Catalunya i, en un mes i mig, des del 23 de desembre de 1938 fins al 2 de febrer de 1939, la resistència republicana es va haver de rendir perquè Catalunya no tenia ni forces militars, ni equipament, ni moral.

El soldat rapitenc Josep Salvadó Dulmon, ferit de guerra a la Batalla de l'Ebre, va morir quan tenia 19 anys. Les seves restes encara no han estat localitzades (Família Salvadó)

VII. La Dictadura de Franco (1939-1975)

Entre 1939 i 1975, Catalunya va viure sota la Dictadura franquista. Es va imposar un estat autoritari que va anul·lar les institucions d'autogovern catalanes i que utilitzava mecanismes de repressió i control ideològic, mitjançant el partit únic Falange Española Tradicionalista i de les JONS, i les seves branques auxiliars (Frente de Juventudes i Sección Femenina), l'Església —amb Acció Catòlica—, l'exèrcit i les forces d'ordre públic. El règim franquista va perseguir la llengua, la cultura i qualsevol mena de manifestació d'identitat nacional catalana. L'afusellament del president Lluís Companys, el 15 d'octubre de l'any 1940, és el símbol de la forta repressió que el franquisme va exercir sobre el poble català.

A Catalunya es va produir un èxode de mig milió de persones, constituït per les restes de l'exèrcit derrotat, membres de la classe política republicana tant del govern de la Generalitat com dels consistoris i la gran majoria dels intel·lectuals, a més de milers de famílies senceres que fugien atemorides per por a la repressió franquista. Aquesta penosa i llarga retirada cap a la frontera de França va continuar en un degoteig constant fins al 10 de febrer de l'any 1939, data en què Franco va ocupar totalment els Pirineus.

Emili Vives, president i un dels fundadors del Centre d'Esquerra Republicana a Amposta l'any 1932, va haver d'exiliar-se a Montpeller (Família Vives)

Maleta amb què Emili Vives va anar i tornar de l'exili (A. Roig)

A0302.035 *

EL INYRASCRIPTO JOSÉ GRAMENT Y SUBINIA, DOCTOR EN DERECHO, NOTARIO
DEL ILUSTRE COLEGIO DE BARCELONA, CON RESIDENCIA EN TARRAGONA, DOY
FE: Que en nombre de Don Francisco Vidal Luna, se me han exhibi-
do para testificar los documentos que, transcritos literalmente
dicen así: -----

"Los que suscriben, afiliados a las F.R.T.-

... y a las J.O.R.S. hacemos constar que Don Francis-

co Vidal Luna, de 49 años de edad, natural de esta-

ciudad, casado, fué socio del Centro Republicano --

sin ostentar cargo alguno; que a raíz del glorioso-

movimiento desempeñó el cargo de administrador de la

casa de Correos a satisfacción de todos; marchando-

se luego Francia en donde continúa. En fe de lo -

cual, lo firmamos en Amposta a veía de Diciembre de

mil novecientos cuarenta y uno. - Eliseo Mulet. - Car-

net nº 5040 - Ramón Chordá Carnet nº 5932 - J. Ri-

pellón. - (Elaborados) - GILBERTO (que las firmas que

anteceden de Don Eliseo Mulet Lange, Ramón Chordá -

Prades y Joaquín Higallés López, son las auténticas

Aval notarial per tornar de l'exili de la família Vidal Villalbí, descendents de Josep Villalbí Verge que l'any 1936
va ser el primer alcalde d'Esquerra Republicana a Amposta, mort a l'exili (Família Vidal Villalbí)

En arribar a França, sense documentació ni recursos econòmics per poder subsistir, la majoria dels exiliats van ser internats en camps de concentració on van viure en condicions infrahumanes. Molts republicans es van exiliar a França, com ara Marcel·lí Domingo i Ramon Nogués i Biset; d'altres, després d'estar uns anys a França van anar a Mèxic amb l'ajuda del govern mexicà, com ara Martí Rouret, Artur Bladé i Desumvila i Joan Cid i Mulet, i d'altres a l'Uruguai, com ara Miquel Cunillera, o bé a altres països tals com la República Dominicana, Xile, Colòmbia, l'Argentina, Veneçuela, el nord d'Àfrica, Anglaterra i la URSS. Es va produir una veritable diàspora de l'elit política i intel·lectual del país.

Molts dels exiliats a França van lluitar amb la resistència francesa en esclatar la II Guerra Mundial quan el país va caure en mans de Hitler. Molts d'altres van tenir menys sort en caure en mans dels alemanys i van ser deportats a camps d'extermini nazis; el govern de Franco mai no els va reconèixer la nacionalitat, de manera que en els camps de concentració alemanys se'ls va considerar apàtrides.

Ciutadans de les Terres de l'Ebre internats a Mauthausen o als komandos exteriors ⁴			
MONTSIÀ	Alcanar (1)	Godall (1)	La Ràpita (4)
	Amposta (2)	La Sénia (1)	Santa Bàrbara (3)
	Freginals (1)	Mas de Barberans (1)	Ulldecona (5)
BAIX EBRE	Benifallet (1)	L'Ametlla de Mar (3)	Tivenys (1)
	El Perelló (3)	Paüls (1)	Tortosa (21)
	Els Reguers (1)	Roquetes (4)	Xerta (9)
TERRA ALTA	Arnes (3)	Horta de St Joan (2)	La Pobla (1)
	Corbera d'Ebre (5)	La Fatarella (2)	Prat de Comte (7)
	Gandesa (4)	Pinell de Brai (2)	Vilalba dels Arcs (1)
RIBERA D'EBRE	Ascó (1)	Ginestar (1)	Tivissa (10)
	Benissanet (2)	La Palma d'Ebre (3)	Torre de l'Espanyol (1)
	Flix (6)	Miravet (3)	

Els maquis a l'Ebre

A Catalunya, els maquis es van formar a partir de l'any 1939, com a resistència armada guerrillera, en resposta a la repressió franquista. La majoria dels que van actuar a les comarques de l'Ebre català eren d'adscripció comunista i es movien principalment per la zona dels ports de Beseit i del Montsià. La persecució del franquisme contra els maquis es va dur a terme amb determinació i brutalitat. Gairebé sempre es procurava no fer presoners, i els qui eren jutjats, generalment, s'enfrontaven a l'escamot d'execució.

El juliol de 1940, el cap provincial de la FET i de les JONS afirmava que hi havia grups de fugitius amagats als Ports de Tortosa-Beseit. L'any 1944, un grup de guerrillers liderats per German Amorrotu, àlies *Manso*, va passar des de França cap a les muntanyes de Prades i després va creuar l'Ebre per Benifallet per avançar cap a Terol. El novembre del mateix any, una altra unitat guerrillera d'uns quinze individus, procedents de la Vall d'Aran, van ocupar Ribera d'Ebre durant unes quantes hores.

L'agost de 1946, es va constituir l'Agrupació Guerrillera de Llevant i l'Aragó (AGLA) a Camarena de la Sierra (Terol), de la qual en formaven part maquis procedents de diverses poblacions de la dreta de l'Ebre. L'any següent, els maquis van entrar a la Sénia i s'apoderaren dels cabals de dues entitats bancàries.

Durant els anys d'actuació dels maquis, de 1939 a 1944, hi va haver detencions a diverses poblacions ebrenques (Tortosa, Amposta, Móra d'Ebre, Flix, Gandesa, etc.) sota l'acusació d'organitzar activitats contra el Règim. A partir de l'any 1947 van detenir algunes persones d'Horta de Sant Joan, la Sénia, Alcanar, Fredes i Arnes, entre d'altres de diferents poblacions, relacionades amb l'Agrupació Guerrillera de Llevant i l'Aragó.

El maquis, al llarg del 1947, van ser desballestats definitivament, encara que grups aïllats es van mantenir actius uns quants anys més. L'agost de 1954, als Reguers, morí el guerriller Francisco Serrano Iranzo, que anava acompanyat de Florenci Pla Messenger, *la Pastora*. Fou la darrera acció de la guerrilla a les Terres de l'Ebre.

La repressió que exercia la dictadura franquista no anava adreçada només als maquis, sinó que perseguia qualsevol mostra de catalanitat o de crítica al règim. La voluntat venjativa de la Dictadura es palesa en la Llei de responsabilitats polítiques, de 9 de febrer de 1939, una llei antijurídica perquè

s'aplicava retroactivament des dels Fets d'Octubre de 1934 fins a la fi de la Guerra. La inculpció dels considerats desafectes es duia a terme a partir dels testimonis oferts per les autoritats municipals franquistes, la Guàrdia Civil, els capellans i els membres de la FET i de les JONS.

Tots els esdeveniments considerats contraris al *Glorioso Movimiento Nacional* es van recopilar dins la *Causa General*, redactada per províncies i que el Règim tenia la intenció de publicar per demostrar l'actitud criminal de les activitats *rojas*, *separatistas*, *judeomasónicas*, etc.; però malgrat tot, la desmesurada repressió franquista, que excedí en molt a la que s'havia practicat a la zona republicana pel bàndol contrari, acabà per desanimar el Règim, que mai no va arribar a publicar aquesta magna obra.

Els papers de Salamanca

La repressió també la va guiar la documentació que els serveis d'ordre públic de l'exèrcit franquista van anar confiscant a les institucions, les entitats i els particulars que consideraven desafectes al Règim. Una part d'aquesta documentació va ser destruïda i transformada en pasta de paper l'any 1939, però una altra part es va centralitzar a l'Arxiu de Salamanca, amb l'objectiu que la policia franquista l'examinés per poder acusar, perseguir i represaliar les persones que ells consideraven afins a la República.

Després de molts anys de reivindicació del retorn dels documents catalans requisats per l'exèrcit franquista, i en bona mesura gràcies a la tasca de la Comissió de la Dignitat, s'ha aconseguit la devolució de la documentació de la Generalitat de Catalunya, actualment dipositada a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Queda pendent el retorn de tota la documentació dels ajuntaments, les entitats i els particulars.

A l'Arxiu de la Federació de l'Ebre d'Esquerra Republicana s'hi poden trobar més de 500 documents inventariats, procedents de les comarques de l'Ebre, fotocopiats dels originals dipositats a l'Arxiu de Salamanca. Entre aquesta documentació, s'hi troben multitud de certificats d'addició al Règim Republicà emesos durant la Guerra Civil, certificats d'afiliació i llistes de militants, llistes de voluntaris per anar al front, credencials i delegacions per assistir a congressos d'Esquerra, llibres d'actes, butlletins informatius, etc. Destaca el gran nombre de cartes adreçades a Marcel·lí Domingo per part de professionals del sector de l'educació; l'acta d'una reunió, l'any 1937, entre Lluís Cid Major, Emili Vives i Manuel Nomen per constituir i estructurar la Cinquena Vegueria, i diversos informes sobre conflictes entre la CNT-FAI i altres forces republicanes, com ara el document sobre la il·legalitat de la col·lectivitat d'Horta de la Terra Alta.

Companya

REVISTA DE LA DONA

QUESTIONS 100-109

Aug 1 1967
Boulder, Colorado 1967

30
cèntims

Friedman, J. H. 1983. *Principles of Ecology*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey. 354 pp.

Aquesta dona, de La Ràpita d'Alfacs, aprèn de pescar per a mantenir els seus fillets quan el marit se n'hagi d'anar al front.

Aquest exemplar de la revista *Companya* es troba a l'Arxiu de Salamanca. Hi apareix fotografiada Angelina Sanz i va ser utilitzat com a prova per acusar-la i condemnar-la per *propagandista roja* a trenta anys de presó, dels quals en va haver de complir tres (AHNGC)

L'any 1939 es van establir 14 jutjats militars a la província de Tarragona, que van actuar durant els anys 1939 i 1940. Les presons de Pilats, les Oblates i la Punxa s'omplien de gom a gom, i cada dia s'executava un bon nombre de persones després de passar per un simulacre de judici, que es feia en un temps inversemblant. Entre els processats predominaven els afiliats a Esquerra Republicana, la CNT, la Unió de Rabassaires i el PSUC-UGT.

Percentatge d'afusellaments per filiació política ⁵

Comarca	S.f. c.	ERC	CNT	PSUC	UGT	UR	POUM	CR
Baix Ebre	33,3	50	24,1	16,7	-	1,9	-	5,6
Montsià	16,9	61,2	18,4	18,4	-	-	-	-
Ribera d'Ebre	24,4	53,8	4,6	1,6	-	-	-	-
Terra Alta	5,6	40,5	32,1	16,7	1,2	9,5	-	-

Entre els republicans de les Terres de l'Ebre afectats per la pena capital destaquen els militants d'Esquerra Josep Rodríguez Martínez, Sebastià Campos Terré i Vicent Soro Baulo. Josep Rodríguez, alcalde de Tortosa del 1937 al 1939, va ser condemnat a mort pel Consell de Guerra de Tarragona i afusellat l'any 1939, quan només tenia 42 anys. Campos Terré inicialment passà a França amb la retirada, però va retornar a Catalunya per voluntat pròpia i aollint-se a les promeses del règim que afirmava que *a los que tengan las manos limpias de sangre, no les pasará nada*. En arribar fou empresonat a Barcelona i sotmès a un Consell de Guerra que el condemnà a mort. Fou afusellat el 5 de juliol de 1939. El mateix destí va patir Soro Baulo, que en tornar a Gandesa, d'on havia estat alcalde, va ser apallissat i, després, afusellat.

En tornar al seu poble, les persones procedents dels centres de detenció s'havien de presentar davant les noves autoritats. Els funcionaris també van haver de passar per comissions depuradores, creades en tots els àmbits de l'administració local i estatal. Els processos es van dur a terme immediatament després de l'entrada de les tropes franquistes i foren especialment severs amb els agutzils, pel control repressiu que s'establia a la societat, i amb els ensenyants, pel contingut ideològic que les noves autoritats van donar a l'educació, amb l'objectiu de fer un país monolític basat en l'ortodòxia autoritària, però, en general van ser severs amb tots els qui s'havien oposat al nacionalsindicalisme. Les milícies de la Falange rondaven dia i nit, estaven obsessionades per evitar activitats clandestines i, especialment, per agafar els qui escoltaven emissores de ràdio prohibides.

Visita oficial del general Franco a Tortosa (Jover Flix, 1973)

La població considerada obertament contrària a la Dictadura era molt nombrosa; en queda constància, per exemple, a les llistes de persones que van haver de col·laborar forçosament en la construcció del monument dels Cai-guts *por Dios y por España* a Flix, a causa del seu desacord amb el règim. A Móra d'Ebre, com en altres poblacions, es va fer una catalogació de la població segons si eren afectes, desafectes o indiferents al *Glorioso Movimiento Nacional*.

La postguerra va ser especialment terrible a les Terres de l'Ebre, perquè havien estat un front bèl·lic. La repressió franquista va afectar profundament el teixit sociopolític, els sectors obrers organitzats i nombrosos membres de les elits intel·lectuals i professionals del territori, i va provocar que s'haguessin d'exiliar, que fossin executats o remesos al silenci més absolut. En aquest sentit, no és gens estrany que les forces polítiques que havien donat suport a la República quedessin esmicolades i inoperatives.

El PSUC fou la principal força política de la clandestinitat. Va mantenir una estructura operativa des dels anys quaranta fins a la mort de Franco, amb

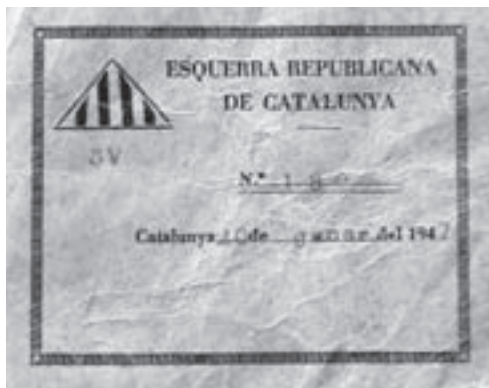
intermitències i amb buits provocats per la repressió. D'altra banda, Esquerra Republicana estava més ben organitzada a l'exili que no pas a Catalunya; tot i així, hi va haver diversos intents d'organització a l'interior del país. Rodríguez Papaseit va entrar des de França a Catalunya reiteradament, enviat per Tarradellas, amb l'objectiu d'organitzar Esquerra Republicana.

La tardor de 1945, s'inicià l'intent de reorganització d'Esquerra Republicana en la clandestinitat, en un context de certa eufòria, ja que l'estiu de 1944 França havia estat alliberada de l'ocupació nazi. A Tortosa es va dur a terme l'assemblea constitutiva de l'agrupació d'Esquerra Republicana de les comarques de l'Ebre, en la qual hi van assistir Josep Subirats Piñana, Josep Franquet Tomàs, Vicenç Vilar Lazpita i Joan Montserrat Forés, entre d'altres. En aquesta assemblea es va elegir Subirats Piñana com a representant de l'Agrupació Comarcal de les Comarques de l'Ebre a la Federació de Tarragona d'Esquerra Republicana. En la recuperació del partit, foren clau persones com ara Joan Ferré Almela, Joan Jardí Celma i Manuel Castellà Portillo, que van ser l'enllaç, tot i el risc que això comportava en aquells temps, amb persones compromeses d'altres poblacions.

Durant la clandestinitat, Subirats Piñana col·laborava en l'edició del periòdic *La Humanitat*, d'Esquerra Republicana, que tenia una tirada de 10.000 exemplars. També dirigia *Ara*, una publicació periòdica de les Joventuts d'Esquerra Republicana – Estat Català de la qual se'n feia un tiratge més reduït. *La Humanitat* es distribuïa també a les Terres de l'Ebre; Subirats Piñana n'era l'encarregat i l'ajudaven, des de Barcelona, el tortosí Joan Antoni Lacueva Monclús i, des de Tortosa, Joan Ferré Almela. A la comarca del Baix Ebre es repartia, aproximadament, la xifra de 300 exemplars d'aquest periòdic.

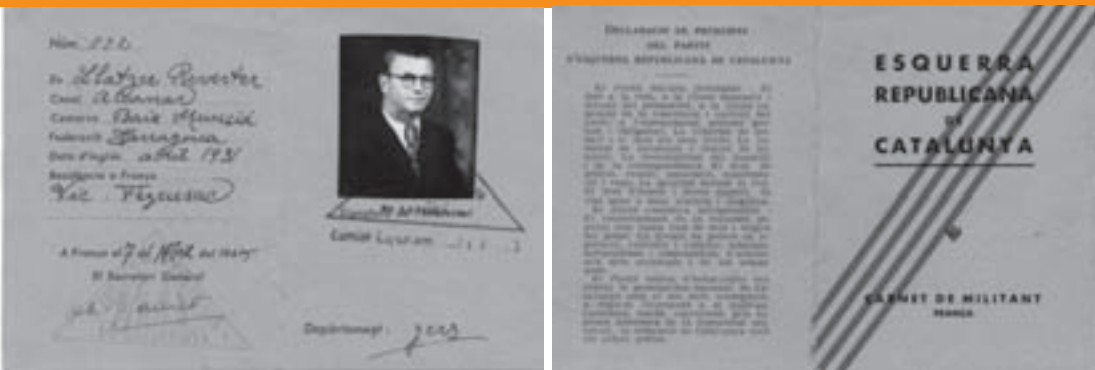
L'any 1947, hi hagué un període d'especial dificultat per a Esquerra Republicana. El mes de gener van començar a empresonar els dirigents del partit, de manera que es desarticulà la xarxa que s'havia creat. Subirats Piñana, juntament amb Josep Montes Piqueres, es va encarregar d'assegurar la continuïtat de les activitats del partit, amb el suport de les JEREC, però el mes d'abril fou detingut a la comissaria de la Via Laietana i traslladat, més tard, a la presó Model de Barcelona. En sortir de la presó, Subirats Piñana no es va reincorporar a la Direcció d'Esquerra Republicana: era massa conegut i el perseguïen; tot i així, continuà formant-se políticament.

Durant la Dictadura, Esquerra Republicana expedia carnets de militància en els quals no constaven les dades personals per motius de seguretat. No hi havia llibertat de reunió i, per tant, l'estructuració clandestina del partit s'havia de fer amb molta prudència i s'intentava que cadascú conegués només

Carnet de Josep Prades, militant d'Esquerra Republicana, de l'any 1947, en plena clandestinitat

Carnet de militant d'Esquerra Republicana a França de l'any 1945 de l'alcalde d'Alcanar, Llàtzer Reverter

un nombre molt reduït de militants. Un militant d'Esquerra Republicana de Tortosa d'aquell temps, Josep Prades, explica que la persona que el va contactar perquè es fes militant va morir poc després i no va tenir més notícies del partit fins després de la mort de Franco; tot i així, encara ara conserva el carnet de militant dels anys de clandestinitat.

La resistència catalana no es va fer només a través dels partits polítics, sinó també a través d'organitzacions socials, culturals i esportives. Davant la dificultat de la contestació política organitzada, es duïen a terme accions de protesta aïllades i fins i tot una resistència més d'actituds que no pas de projectes polítics concrets.

Cal destacar les protestes sindicals de l'any 1963 —la vaga d'obriers de les Salines de la Ràpita i la dels treballadors d'ENHER de Riba-roja— i l'oposició de la confraria de pescadors i de la cooperativa agrícola quan l'Ajuntament de l'Ametlla de Mar va aprovar la construcció, l'any 1974, de dues centrals nuclears, juntament amb la forta resistència veïnal que va acabar amb un gran nombre de detencions breus.

La resistència indirecta a través de les associacions que reivindicaven la cultura catalana es reflecteix en la tasca duta a terme pel Club Universitari, fundat l'any 1955 a Tortosa. Es tractava d'una entitat que aplegava la joventut universitària o amb interessos culturals i que organitzava concerts de la Nova Cançó, conferències, debats polítics i altres actes de contingut cultural.

Pel que fa a les accions de protesta aïllades, cal fer referència a l'any 1966, quan a Amposta es va repartir propaganda contra les bases nord-americanes, i a l'any 1975, en què es van fer pintades i es van repartir octavetes a la Fontcalda de Gandesa, per demanar llibertat i democràcia, durant la celebració de l'1 de maig. També es van produir algunes accions de sabotatge, com quan es col·locà una bomba al monument de la Batalla de l'Ebre al Coll del Moro de Gandesa, l'abril de 1971. Aquest seguit d'accions d'oposició i resistència antifranquista s'emmarquen històricament i socialment dins un conjunt que suposava, en l'àmbit català, un pas endavant cap a la democràcia, la recuperació de les llibertats i l'autogovern.

VIII. La represa d'Esquerra Republicana (1976-1996)

Els primers anys després de la mort de Franco, Esquerra Republicana era un partit amb una base electoral molt feble i poc arrelament al territori català. Els efectes de la llarga repressió franquista havien minat l'organització, que tenia una militància molt envellida. Els resultats de les eleccions generals de 1977 i del 1979 són l'exponent més clar d'aquesta realitat.

El juny de 1977, Esquerra Republicana de Catalunya encara no estava legalitzada a causa de la seva adscripció republicana, de manera que es va haver de presentar a les eleccions al Parlament espanyol en coalició amb el Partit del Treball i sota la candidatura Esquerra de Catalunya. Va ser el mateix 1977 que Esquerra, ja legalitzada, va engegar una campanya per l'abstenció en el referèndum per la Constitució espanyola del 6 de desembre de 1978, perquè no tenia en compte els principis republicans ni el dret de l'autodeterminació dels pobles, que per a Esquerra eren clau.

Esquerra Republicana va participar activament en el procés d'elaboració de l'Estatut i en la seva negociació a les corts generals durant l'any 1979, encara que gairebé totes les esmenes que va presentar van ser refusades. En un moment en què el final de la dictadura de Franco encara era massa recent, Esquerra va donar un sí crític a l'Estatut perquè, tot i que donava a Catalunya

unes cotes de poder insuficients i un tracte inferior al que rebia el País Basc, l'Estatut representava un primer pas per recuperar la dignitat col·lectiva i una base per impulsar noves reivindicacions.

A les Terres de l'Ebre, el juny de l'any 1976 es va fer la primera assemblea d'Esquerra Republicana amb l'autorització del govern espanyol des de la fi de la Guerra. Poc després, a Tortosa es va fer un míting a càrrec d'Heribert Barrera i Josep Subirats Piñana que reuní un públic molt nombrós i entusiasta al cinema Fèmina. Aquell mateix estiu, durant els mesos de juliol i agost, la IV Columna de la Marxa de la Llibertat va travessar les Terres de l'Ebre. Aquesta iniciativa política popular es va promoure especialment des de moviments cristians i la van sostenir algunes entitats cíviques i alguns partits polítics, entre els quals hi havia Esquerra Republicana. La marxa consistia en un recorregut a peu pel Principat, amb les reivindicacions nacionalistes i democràtiques de l'Assemblea de Catalunya: *per la llibertat, l'amnistia i l'Estatut d'Autonomia*. La Marxa per la Llibertat fou durament reprimida de manera violenta i indiscriminada pel nou governador civil de la província de Tarragona.

A les eleccions legislatives del 1977 al Senat, Esquerra es va presentar dins de la coalició l'Entesa dels Catalans, conjuntament amb la resta de forces d'esquerres catalanes, i en va sortir elegit senador el tortosí per la demarcació de Tarragona Josep Subirats Piñana, que poc després va abandonar la militància a Esquerra Republicana i ingressà al PSC.

A partir dels anys vuitanta, Esquerra va iniciar un període de recuperació, tal com van demostrar els resultats de les eleccions al Parlament de Catalunya. Hi van contribuir dos factors: la força comunicacional d'unes sigles que enllaçaven amb un passat que a poc a poc s'anava coneixent millor, i la tenacitat dels militants d'Esquerra que van mantenir el seu compromís amb el partit una vegada represa la democràcia. A partir del 1980, la Presidència del Parlament de Catalunya, en mans d'Heribert Barrera, va servir per atorgar a Esquerra una imatge consolidada de partit que participava en les institucions. L'entrada al govern català, el 1984 amb Joan Hortalà com a Conseller d'Indústria i Energia, completava aquest procés, tot i que dels catorze diputats obtinguts al Parlament de Catalunya el 1980 només se'n van obtenir 5 el 1984 i 6 el 1988, com a conseqüència de la poca capitalització política de l'aliança amb CiU al Parlament i al govern de Catalunya.

Des de finals dels anys setanta i durant els anys vuitanta, la recuperació del partit a les Terres de l'Ebre, com a la resta de Catalunya, fou lenta. Els resultats electorals d'Esquerra a les quatre comarques de l'Ebre eren molt minsos, oscil·laven entre els 1.600 vots a les eleccions municipals del 1991

i els 2.800 a les municipals del 1987, sense superar, d'altra banda, la franja dels 5.000 vots fins als comicis del 1992.

A les primeres eleccions municipals del 1979, Esquerra va presentar candidatures a nou municipis de les Terres de l'Ebre: Alcanar, Amposta, Arnes, Ascó, Garcia, Móra d'Ebre, Móra la Nova, el Pinell de Brai i Tortosa. Es va obtenir un total de dotze regidors, set a la Ribera d'Ebre i cinc a la Terra Alta, on Josep Viña obtingué l'alcaldia d'Arnes, que es va mantenir durant tres legislatures consecutives. Al Baix Ebre no es va aconseguir el primer regidor fins a les municipals del 1995, a Roquetes. El 1987 es va obtenir el primer regidor del Montsià a Alcanar, Francesc Cid, que va presidir la Federació de l'Ebre (Baix Ebre, Montsià i Terra Alta) del partit durant la primera meitat dels anys noranta. A les municipals del 1987, Esquerra va obtenir quatre alcaldies a la Ribera d'Ebre: Móra la Nova, Ginestar, Miravet i Rasquera.

L'any 1988, l'alcalde de Móra la Nova, Joan Manuel Sabanza, va ser elegit diputat per la demarcació de Tarragona al Parlament de Catalunya, conjuntament amb els diputats Joan Hortalà, Josep-Lluís Carod-Rovira, Àngel Colom, Marçal Casanovas i Miquel Pueyo.

Durant aquests anys van sorgir organitzacions polítiques i socials en defensa de l'autodeterminació dels Països Catalans i, per tant, en defensa de la llengua, la cultura i la independència catalanes. Entre aquestes, hi havia, des de mitjans dels anys setanta, el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) i, a partir dels anys vuitanta, l'independentisme també el van representar formacions com ara Independentistes dels Països Catalans (IPC), el Moviment de Defensa de la Terra (MDT), Catalunya Lliure, Nacionalistes d'Esquerra i la Crida a la Solidaritat en Defensa de la Llengua, la Cultura i la Nació Catalanes.

A finals dels setanta, el PSAN tenia presència a diversos municipis de les Terres de l'Ebre, com ara a Alcanar, Roquetes i Tortosa. La màxima expansió de l'independentisme a les Terres de l'Ebre arriba, però, durant els anys vuitanta amb la creació, des del mateix PSAN, de l'MDT. Aquests seran els anys de màxima activitat, amb la incorporació de gent de Campredó, l'Aldea, l'Ampolla, Deltebre o la Ràpita. A finals dels vuitanta l'MDT es va dividir en dos sectors, MDT-IPC i MDT-PSAN, que pocs anys després va donar lloc a l'aparició de Catalunya Lliure. Al mateix temps, l'altra gran organització de l'independentisme català dels anys vuitanta, la Crida a la Solidaritat, també ostentava certa força a Amposta, Santa Bàrbara i Tortosa.

En aquell moment, l'independentisme es trobava molt dividit a causa de les diferents opcions estratègiques que, a més, eren minoritàries i sense repre-

sentació parlamentària. Tot i això, un percentatge significatiu de la població es començava a manifestar partidari de la independència de Catalunya. A finals de l'any 1986 s'iniciava el procés d'incorporació de l'independentisme a Esquerra Republicana, a partir de la *Crida Nacional a Esquerra*, liderada per Josep-Lluís Carod-Rovira, exdirigent de Nacionalistes d'Esquerra, i per Àngel Colom, exdirigent de la Crida a la Solidaritat. Amb aquest darrer, també s'hi va incorporar Joan Puigcercós, que va reorganitzar i impulsar les JERC.

El gener de 1987, Joan Hortalà fou elegit nou secretari general d'Esquerra, i romangué en el càrrec fins al Congrés de Lleida, celebrat el novembre de 1989, quan Àngel Colom el va derrotar amb el suport de Josep-Lluís Carod-Rovira. Aquest fet va donar lloc a l'escissió d'Esquerra Republicana i la creació d'Esquerra Catalana (EC), pel secretari general sortint, Joan Hortalà. Aquesta escissió a les Terres de l'Ebre la va liderar Joan Sabanza, que en aquell moment era alcalde per Esquerra Republicana de Móra la Nova i diputat al Parlament. Amb Sabanza, un grup significatiu de militants i la majoria dels càrrecs institucionals de la Ribera d'Ebre van abandonar el partit per passar a Esquerra Catalana, primer, i a Convergència i Unió, després.

L'any 1991, es va incorporar a Esquerra una bona part de la militància de Catalunya Lliure, entre d'altres la Secció Local de la Ràpita. Gradualment el partit va anar reforçant el seu paper de pal de paller de l'independentisme català amb la incorporació de molt jovent. Aquest reforçament portà al partit a obtenir 11 diputats a les eleccions al Parlament de 1992 i 13 a les de 1995, com també un fort creixement a les eleccions municipals del maig de 1995.

A les Terres de l'Ebre, Esquerra Republicana va iniciar la recuperació electoral i l'extensió territorial en combinar l'experiència dels militants que havien mantingut el partit i els seus ideals en els temps més difícils amb la nova gent que s'estava incorporant al partit. L'estructura del partit a l'Ebre es va anar reforçant a poc a poc; a les municipals de 1995 es van obtenir el doble dels vots aconseguits durant la dècada anterior, aproximadament 4.500; a les catalanes del 1995 es van tornar a duplicar els vots, i se'n van aconseguir 9.000. Es van presentar vint candidatures i per primera vegada el partit va tenir presència a les quatre comarques, amb dinou regidors. Al Pinell de Brai va ser elegit com a alcalde Pere Martí, que després abandonà la militància a Esquerra Republicana per militar a CiU; a la Ràpita, Lluís Salvadó aconseguí l'alcaldia compartida. Aquest creixement, focalitzat a la comarca del Montsià, portà, l'any 1996, a obrir una seu permanent de la Federació de l'Ebre a Amposta.

Regidors i candidatures d'Esquerra en els diferents comicis municipals a les Terres de l'Ebre⁶

Comicis	1979		1983		1987		1991		1995		1999		2003	
Comarca	Reg/Cand		Reg/Cand		Reg/Cand		Reg/Cand		Reg/Cand		Reg/Cand		Reg/Cand	
Baix Ebre	0	1	0	1	0	1	0	1	1	4	3	4	21	10
Montsià	0	2	0	2	1	1	4	3	8	7	9	6	16	9
Ribera d'Ebre	7	4	7	2	19	4	1	2	5	6	3	4	27	9
Terra Alta	5	2	8	2	4	1	4	2	5	3	0	1	1	2
Total	12	9	15	7	24	7	9	8	19	20	15	15	65	30

IX. El republicanisme avui: Esquerra Republicana (1996-2006)

L'octubre de 1996, el secretari general del partit, Àngel Colom, i Pilar Rahola, entre d'altres, van crear el Partit per la Independència (PI) després d'abandonar Esquerra Republicana a causa del poc suport intern i de les àmplies crítiques rebudes entre els principals dirigents del partit. Al Congrés de Vilafranca, celebrat el mes de novembre següent, va ser elegit secretari general Josep-Lluís Carod-Rovira, amb el projecte de transformar el partit en l'esquerra nacional.

Esquerra va continuar creixent lentament i consolidant-se territorialment. A les Terres de l'Ebre, es van alternar en la presidència del partit Marta Cid (1995-2000) i Lluís Salvadó (2000-2004), amb el suport del primer regidor a l'Ajuntament de Tortosa (1999) des de la represa del règim democràtic, Lluís Martín Santos. Marta Cid fou elegida senadora per l'Entesa Catalana de Progrés per la demarcació de Tarragona a les eleccions generals del març de l'any 2000.

Aquest any va ser clau per al creixement d'Esquerra Republicana a les Terres de l'Ebre, quan el govern d'Aznar, amb el suport de CiU, va aprovar la Llei del PHN i els transvasaments que comportava. L'aprovació d'aquesta Llei va ser un detonant que va dur a una mobilització social sense precedents a les comarques de l'Ebre, en la qual Esquerra Republicana va assumir un fort compromís i lideratge, tant des del territori com des de l'àmbit nacional.

Les eleccions municipals, celebrades el maig de 2003, van encetar un cicle electoral que havia de canviar el futur polític de les comarques de l'Ebre. Esquerra Republicana a les Terres de l'Ebre va passar de 15 a 65 regidors, i va obtenir les alcaldies de la Galera, Flix, Miravet i Rasquera, a més de les

Manifestació contra el transvasament de l'Ebre celebrada a València el 24 de novembre de 2002 (J. Roda)

alcaldies compartides d'Alcanar, Uldecona i l'Aldea, passant dels 5.000 vots aconseguits a les eleccions municipals de 1999 a més de 14.000 vots a les eleccions de 2003. Es van obtenir, també, les presidències compartides del Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre, a càrrec de Pere Muñoz, i del Consell Comarcal del Montsià, a càrrec d'Alfons Montserrat. Lluís Salvadó va ser nomenat diputat provincial a la Diputació de Tarragona.

El mes de novembre de 2003 van tenir lloc les eleccions al Parlament de Catalunya, en les quals Esquerra Republicana va passar de 12 diputats a 23, fet que va fer possible l'elecció del reusenc Ernest Benach com a president del Parlament de Catalunya. Els resultats a les Terres de l'Ebre van superar els 14.000 vots, i entre els tres diputats obtinguts a la demarcació de Tarragona es trobava l'ebrenca Marta Cid. Esquerra va fer una aposta de canvi per a Catalunya i va signar el Pacte del Tinell, amb el PSC i IC-V, que havia de donar pas a un govern d'esquerres i catalanista.

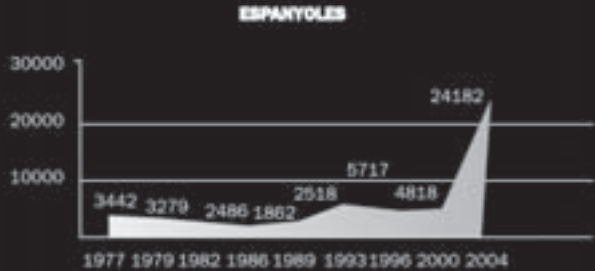
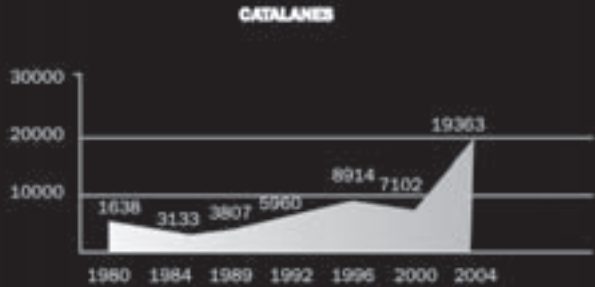
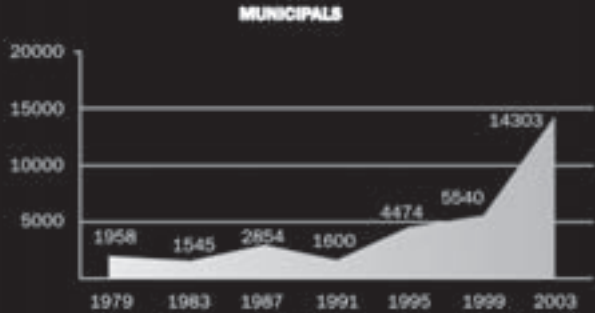

Acte oficial de nomenament de Marta Cid com a consellera d'Educació de la Generalitat de Catalunya (Família Cid i Pañella)

Amb l'entrada d'Esquerra al govern es van assumir sis conselleries, amb Josep-Lluís Carod-Rovira com a conseller en Cap. A les Terres de l'Ebre, la Delegació del govern de la Generalitat de Catalunya va quedar en mans d'Esquerra Republicana, sota la direcció de Lluís Salvadó, com també els serveis territorials d'Educació, a càrrec de Francesc Xavier Vega; de Benestar i Família, a càrrec d'Ismael Piñas; de Comerç, Consum i Turisme, a càrrec de Josep-Felip Monclús, i de Governació, a càrrec de Josep Anglès; a més, les secretaries territorials de Joventut i Esports i l'Institut Català de la Dona, que han estat dirigides pels republicans Jesús Auré, Carles Pasqual i Lola Santacatalina.

Poc després de començar la legislatura, una reunió del líder d'Esquerra Republicana, Carod-Rovira, amb membres d'ETA, amb l'objectiu d'encetar un debat sobre la fi de la violència a Euskadi, va tenir com a conseqüència la dimissió del president d'Esquerra com a conseller en cap, i la incorporació de Marta Cid com a consellera d'Educació, la primera consellera ebrenca al govern de la Generalitat.

El cicle electoral va acabar amb les eleccions espanyoles, el 14 de març de 2004. Van ser uns comicis marcats pels atemptats del fonamentalisme islàmic l'11 de març a Madrid, per la reunió de Carod-Rovira amb membres d'ETA i per l'estela del Pla hidrològic a les Terres de l'Ebre. Els resultats foren històrics a tot el país, i a les Terres de l'Ebre es va passar dels 5.000 vots de l'any 2000 als 24.000 de l'any 2004.

El Congrés Regional d'Esquerra Republicana a les Terres de l'Ebre, el 25 de setembre de 2004, ha estat el més important de la història del partit al territori perquè ha significat la incorporació de la Ribera d'Ebre a la Regió Terres de l'Ebre d'Esquerra Republicana de Catalunya. Durant el transcurs del Congrés, Lluís Salvadó, que exercia el càrrec de delegat del govern de la Generalitat a les Terres de l'Ebre, va abandonar la Presidència regional del partit i fou rellevat per Gervasi Aspa, diputat provincial en substitució, també, de Salvadó.

Les Terres de l'Ebre, arran del canvi d'un govern de CiU per un govern d'esquerres i catalanista, han experimentat un canvi en les polítiques territorials: més descentralitzades, més socials, més en benefici de les persones i del territori. Una mostra del compromís dels partits d'esquerres amb el territori, des del govern de Catalunya i des del govern de l'Estat, va ser l'aturada del transvasament de l'Ebre.

El govern tripartit es va veure sacsejat per l'expulsió d'Esquerra del govern, el maig de 2006, com a conseqüència de les divergències importants sobre el nou Estatut de Catalunya. Tot i això, el retorn del republicanisme al govern de Catalunya durant aquest període ha deixat constància de la seva voluntat i de la seva capacitat de tornar a liderar un futur de progrés democràtic per al País.

Les eleccions de l'1 de novembre de 2006 han permès la configuració d'un nou govern d'esquerres a Catalunya: el govern de l'Entesa, del qual en torna a formar part Esquerra Republicana. El senier Eugeni Villalbí s'incorpora al govern de la Generalitat com a secretari de Joventut. Marta Cid obté un escó al Parlament de Catalunya per la demarcació de Tarragona i Lluís Salvadó és nomenat una altra vegada delegat del govern a les Terres de l'Ebre.

Recuperar la memòria de les persones que han lluitat per la defensa d'aquests valors, sobretot en els moments més difícils, significa retrobar els nostres orígens i enfortir les arrels que ens identifiquen amb la tradició republicana de les Terres de l'Ebre. La força del republicanisme, al llarg de la història, es troba en la vigència dels valors de llibertat, igualtat i fraternitat, uns valors del passat, del present i d'un futur que encara està per escriure.

Biografies

Antoni Altadill i Teixidó

(Tortosa, 1828 – Barcelona, 1880)

L'agitació revolucionària de 1854 se l'endugué a Madrid, on fundà el periòdic republicà *El Pueblo*. Fou republicà federalista i dels denominats intransigents; va lluitar per aconseguir la instauració d'una federació ibèrica inspirada en els principis federals de Francesc Pi i Margall. El 1857 retornà a Barcelona on va ser redactor de *La Discusión*, que dirigia Pi i Margall. Entre els anys 1868 i 1869, va ostentar el càrrec de redactor d'*El Estado Catalán*, un històric periòdic federalista que va fundar Valentí Almirall, un dels primers ideòlegs del nacionalisme català. Al final de la revolució de 1868, publicà a Barcelona llibres de temàtica política: *La monarquía sin monarca*, *Grandezas y miserias de la revolución de septiembre* i *El último Borbón*. Quan es va proclamar la Primera República, va ser nomenat governador civil, primer de Guadalajara i després de Múrcia.

Manuel Bes i Hédiger

(Gandesa, 1835 – Tortosa, 1882)

Era membre del Partit Republicà Democràtic Federal i pertanyia al sector intransigent. Va presidir, l'any 1869, la junta governativa de la ciutat de Tortosa després de la dissolució del consistori com a conseqüència de la revolta del General Prim i del posterior exili d'Isabel II. Com a president d'aquesta junta governativa, va dur a terme una constant campanya en favor de la instauració d'una República Federal. El 18 de maig del 1869, sota la seva presidència, se signà el Pacte Federal de Tortosa amb l'objectiu d'unir les forces republicanes federals. El mes d'octubre, després de sublevar-se pels voltants de Tortosa amb una partida de federals es va veure obligat a emigrar a França. El 17 de febrer de 1871 fou elegit president de la Diputació de Tarragona. L'any 1873 fou nomenat governador civil de Lleida. Fou diputat del Partit Republicà a les Corts de Madrid pel districte de Tortosa des de les eleccions de 1871 fins l'any 1874.

Joan Caballé Goyeneche
(Montevideo, 1864 - ?, 1939)

Es va criar a Móra d'Ebre i el 1890 es va traslladar a Tarragona, on va ser regidor. Va treballar de corresponsal de *La Vanguardia*, i va col·laborar en diversos mitjans de comunicació. El 1907 es presentà com a candidat de Solidaritat Catalana pel districte de Gandesa i fou elegit diputat a les Corts de Madrid, per primera vegada, gràcies al suport dels carlins. En les eleccions legislatives de 1910, va esdevenir el candidat triomfador pel partit Unió Federal Nacionalista Republicana en oposar-se al candidat del partit liberal. La representació parlamentària es va repetir durant la legislatura de 1914, quan es va consolidar com a candidat republicà a la Terra Alta. Va ser derrotat a les eleccions de 1916 com a conseqüència de la divisió dins el camp republicà. A les eleccions de 1920 va tornar a ser escollit, però per última vegada. Va ser un personatge controvertit, molt proper al lerrouxisme durant part de la seva carrera política.

A Móra d'Ebre gaudí d'una gran popularitat gràcies a les gestions que va fer per construir el pont i la carretera que va unir les dues Mòres, en substitució del pas fluvial. A causa de les insistent gestions que va fer en favor del pont al Congrés dels Diputats des del 1907 fins al 1910 quan va ser adjudicada l'obra, era conegut com *el diputat del pont*.

Se li atribueixen importants gestions en el desenvolupament de diverses obres a la demarcació de Tarragona, com ara la carretera de Pinell de Brai a Móra per Miravet i Benissanet i la carretera entre Ascó i les Camposines, com també diversos projectes ferroviaris i d'abastament d'aigua potable a diversos municipis.

Domènec Piñana Homedes

(Tortosa, 1878 – Barcelona, 1971)

Quan Marcel·lí Domingo fou elegit diputat a Corts, el 8 de maig de 1914, Domènec Piñana el rellevà com a líder republicà de la política municipal tortosina. Dos anys més tard, Piñana fou elegit alcalde de Tortosa i conservà l'alcaldia fins l'any 1921.

Seguidor de Marcel·lí Domingo, durant la Dictadura de Primo de Rivera va participar en la resistència política i l'organització del moviment republicà. L'any 1931 va ser elegit diputat al Parlament provisional de Catalunya. Poc després fou president de la Diputació de Tarragona com a comissari delegat de la Generalitat a Tarragona i conseller del govern provisional de la Generalitat, des del 28 de desembre del 1931 fins al 16 de setembre de 1932, data en la qual el president Macià va acceptar les dimissions de tots els consellers davant de les eleccions al Parlament. Domènec Piñana sempre es va mostrar partidari d'apropar el marcel·linisme a Esquerra Republicana.

Després de la Guerra Civil fou detingut i empresonat a Saragossa, Vinaròs i Tarragona. Un cop va sortir de la presó, va anar a viure a Barcelona. Ja des de l'any 1944 es mantingué al corrent de la tasca clandestina d'Esquerra Republicana.

Marcel·lí Domingo

(Tarragona, 1884 – Tolosa de Llenguadoc, 1939)

Va començar la carrera política a Tortosa, escrivint al diari *El Pueblo*, i fou el fundador d'una escola laica a Roquetes. A les eleccions municipals de 1909 va ser elegit regidor de Tortosa i el 1914 va esdevenir el primer diputat republicà escollit pel districte de Tortosa. Tot just després d'arribar a Madrid com a parlamentari s'inicià en la maçoneria.

L'any 1917 va impulsar el Partit Republicà Català i es convertí en el polític republicà més popular a Catalunya per les denúncies que feu al Parlament contra la Guerra del Marroc. Fou detingut l'agost de 1917, malgrat que era diputat i que tenia immunitat parlamentària, durant la vaga general declarada pels sindicats, una vaga que ell mateix impulsà a les Terres de l'Ebre. Més tard, durant la Dictadura de Primo de Rivera, s'hagué d'exiliar perquè havia participat en moltes accions contra la Dictadura.

Va ser un dels membres fundadors d'Esquerra Republicana i formà part del Comitè Executiu, fundat el març de 1931, junt amb els presidents Francesc Macià i Lluís Companys. Esquerra no permetia la doble militància; tot i això, fou acceptat al partit de manera excepcional, ja que també militava, des del 1929, al Partido Republicano Radical Socialista Español, fundat per ell mateix.

El gener de 1932 va sortir d'Esquerra perquè sostenia que el partit havia de tenir una relació menys conflictiva amb el govern de la República, del qual va ser primer ministre d'Instrucció Pública. Amb el Decret de bilingüisme, va introduir el català a les escoles i a les universitats catalanes; va modernitzar l'estructura docent i, més tard, com a ministre d'Agricultura, Comerç i Indústria, va impulsar la Reforma Agrària.

És un dels personatges de la política catalana que més ha patit l'oblit de la història. A Catalunya se'l considerava poc catalanista, i a Espanya, massa catalanista. Per a ell, la solució al problema català i peninsular eren la república i el federalisme. L'any 1937, va fer possible la fusió del Partit Republicà d'Esquerra (nom amb què es coneixia a Catalunya Izquierda Republicana) amb Esquerra Republicana.

Josep Berenguer Cros

(Tortosa, 1895 – Arnero, Colòmbia, 1979)

L'any 1920 va ser director del diari *El Pueblo*, càrrec que alternà amb la seva professió d'advocat. El 1931 va ser elegit diputat a les Corts i director general de Duanes. Posteriorment, l'any 1934, va ser alcalde de Tortosa durant vuit mesos. Els Fets d'Octubre van interrompre el seu període d'alcalde, però va tornar a ser-ho durant sis mesos l'any 1936.

En esclatar la Guerra Civil, va començar un període especialment difícil, en el qual va intentar mantenir l'ordre, salvant els religiosos que corrien perill, entre ells, el bisbe de Tortosa. Va intentar evitar que l'onada de violència protagonitzada per incontrolats s'estengués per la ciutat, però aquests van arribar a assaltar l'Ajuntament. A causa d'aquesta actitud va ser destituït. L'any 1937 va marxar cap a Colòmbia amb la missió de difondre la causa de la República i aconseguir aliats. Un cop acabada la Guerra va continuar l'exili fins a la seva mort.

Martí Rouret i Callol

(L'Escala, 1902 – Mèxic, 1968)

L'any 1926 anà a Móra d'Ebre com a mestre del Centre Instructiu Democràtic. L'any 1927, organitzà el quinzenal *La Riuada*, de signe catalanista i progressista, tot i que els continguts polítics no es van fer explícits fins a finals de la Dictadura de Primo de Rivera. El 1930 fundà *L'Ideal de l'Ebre*, amb Bladé i Desumvila i la Federació Radical Socialista de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta. S'adherí, seguidament, a Esquerra Republicana, i després de la proclamació de la República fou elegit diputat al Parlament Català, del qual fou secretari i membre del Consell Directiu d'Esquerra. Fou empresonat al vaixell *Uruguai* en motiu dels fets del Sis d'Octubre. Durant la Guerra Civil fou primer conseller de Sanitat i Assistència; posteriorment, fou comissari d'Ordre Públic i sotssecretari de la Presidència. El 1940 s'exilià a França i el 1942 es traslladà definitivament a Mèxic.

Miquel dels Sants Cunillera i Rius

(El Palau d'Anglesola, 1904 – Les Escaldes, 1978)

Fou metge al Mas de Barberans i diputat d'Esquerra Republicana a l'Ebre. Fou empresonat al vaixell *Manuel Arnús* per haver participat en els Fets d'Octubre. El 1932 fou elegit diputat pel Partit Radical Autònom en les llistes d'Esquerra Republicana al Parlament de Catalunya. Fou membre de les comissions permanents de Sanitat i Presidència, com també de les comissions d'Examen de Comptes i de Peticions. Un cop acabada la Guerra, s'exilià a l'Uruguai i, més tard, a Andorra.

Artur Bladé i Desumvila

(Benissanet, 1907 – Barcelona, 1995)

Fou escriptor i periodista. Quan tenia divuit anys col·laborà amb la revista *El Llamp* de Gandesa. Dos anys més tard, Martí Rouret el convidà a participar en l'edició de la revista catalanista de Móra d'Ebre, *La Riuada*. La progressiva politització de l'associacionisme cultural morenc de l'època féu que La Democràcia, que era l'entitat que donava suport a *La Riuada*, s'adherís al Partit Republicà Radical Socialista de Marcel·lí Domingo. Aquest fet va provocar que Martí Rouret i Bladé Desumvila, entre d'altres, creessin el nou setmanari *L'Ideal de l'Ebre*, que es convertí en l'òrgan de la Federació Republicana Federal Socialista de la Terra Alta i la Ribera d'Ebre, adherida a Esquerra Republicana. El 1932, després del trencament d'Esquerra Republicana amb els seguidors de Domingo, Bladé es va mantenir al partit de Macià, en què milità fins que morí. Col·laborà amb altres mitjans escrits com ara *La Lluïta*, *L'Avançada*, *Foment* o *Opinió*.

Va ser funcionari de la Generalitat a Tortosa durant la República, fins l'any 1936, en què Martí Rouret el va nomenar secretari personal. Va fer la Guerra al Cos de Sanitat de l'Exèrcit de l'Est i s'exilià el 1939 a França, on després d'una breu estada a Perpinyà i a París residí a la Residència dels Intel·lectuals Catalans de Montpeller. El 1942 es traslladà a Mèxic amb la seva dona i el seu fill, on col·laborà en diverses publicacions en català fins que l'any 1961 van retornar a Catalunya. El 1978 va ser elegit president de la Secció Local d'Esquerra Republicana de Tarragona, on s'havia traslladat per viure-hi. L'any 1984, la Generalitat de Catalunya li va atorgar la Creu de Sant Jordi en reconeixement de la seva obra literària i del seu compromís amb Catalunya. L'escriptor reposa al cementiri de Benissanet.

De la seva extensa producció literària destaquen Benissanet, Crònica del país natal, Francesc Pujols per ell mateix, *Visió de l'Ebre català*, *L'Exiliada*, *Geografia espiritual de Catalunya* o *L'exili a Mèxic*. Bladé ha estat un dels grans escriptors ebrencs, i un dels millors cronistes en llengua catalana.

Joan Cid i Mulet

(Jesús, 1907 - Ciutat de Mèxic, 1982)

El 1930 s'incorporà a Acció Catalana. Durant la Guerra Civil ocupà la Conselleria de Cultura de l'Ajuntament de Tortosa i com a delegat del Departament de Cultura de la Generalitat treballà per salvar el patrimoni cultural de la catedral, del Bisbat, del Museu i de l'Arxiu de la ciutat de Tortosa. El 1938 s'incorporà a l'exèrcit republicà com a combatent. Exiliat el gener de 1939 a França, l'any 1942 passà a residir a Mèxic, on establí relacions amb els exiliats catalans i amb els cercles literaris. Fou un ferm difusor de la cultura catalana i un dels dirigents principals de Comunitat Catalana, un organisme que havia de coordinar l'actuació política dels diferents partits catalanistes des de l'exili. Un altre dels càrrecs que va exercir fou el de Secretari de l'Institut Català de Cultura. Mantenia els seus contactes amb Catalunya i Tortosa, on va tornar en visites periòdiques des que la Dictadura li ho permeté.

Sebastià Campos Terré

(Tarragona, 1911 – Barcelona, 1939)

De ben petit es traslladà a Tortosa. Exercí de mestre i, a instàncies del ministre Marcel·lí Domingo, dirigí *El Pueblo* des de l'any 1931. Fou empresonat pels Fets d'Octubre al vaixell presó *Manuel Arnús*, a Tarragona. Amb el triomf del Front d'Esquerres, va deixar la direcció del periòdic, participà en la Guerra com a voluntari i va arribar a ser comandant l'any 1938. Va passar a França amb la retirada. Per voluntat pròpia i acollint-se a les promeses del règim que *a los que tengan las manos limpias de sangre, no les pasará nada*, va tornar a Catalunya. Tot i així, en tornar fou empresonat a Barcelona i sotmès a un Consell de Guerra sumaríssim que el condemnà a mort. L'afusellaren el 5 de juliol de 1939 al Camp de la Bota, quan només tenia 28 anys.

Ramon Nogués i Biset

(Móra d'Ebre, 1891 – Barcelona, 1963)

L'abril de 1917, fou un dels fundadors del Partit Republicà Català. Va ser col·laborador habitual als diaris *El Poble Català* i *La Lucha*, i es va haver d'exiliar a França després de llegir un discurs, l'any 1916 a Gandesa, que posava de manifest la seva ideologia democratafederal. En tornar, fou elegit diputat per la província de Tarragona. Participà en diverses conspiracions contra la Dictadura de Primo de Rivera, especialment en la Sanjoanada del febrer de 1926.

En proclamar-se la Segona República, va ser president de la Diputació Provincial de Tarragona, del gener al desembre de 1931, i comissari del govern Català. També fou director general d'Indústria (desembre 1931 – octubre 1932) i de Comerç i Política Aranzelària (octubre 1932 – juny 1933). Si bé havia ingressat a Esquerra Republicana quan es va constituir el partit, el 1931 va preferir seguir Marcel·lí Domingo i el 1932, sortí d'Esquerra per integrar-se al Partit Republicà Radical Socialista Català, del qual en fou escollit president. Tornà a Esquerra Republicana el 1936.

Fou elegit diputat en les eleccions legislatives de 1931, 1933 i 1936 a les Corts Republicanes, de les quals fou vicepresident. Finalitzada la Guerra Civil, s'exilià a França i fou president de les Corts Republicanes a l'exili. El 1955 va poder tornar a Barcelona, on exercí d'advocat.

Gonçal Yvars i Meseguer

(Ulldecona, 1901 – 1993)

L'any 1930 ingressà a Aliança Republicana. Fou elegit diputat al Parlament de Catalunya el 1932 pel Partit Radical Autònom dins la candidatura d'Esquerra Republicana. Fou membre de la Diputació Permanent, de les Comissions Permanents de Finances, de Justícia i Dret, com també de la Comissió de Suplicatoris. Exerí com a advocat assessor del Comitè Industrial Llaner i en va redactar els estatuts l'any 1936. Patí la depuració repressiva de la postguerra. No fou fins el 1947 que es pogué reintegrar a la professió d'advocat.

Josep Subirats Piñana

(Tortosa, 1920)

Deixeble i seguidor de Marcel·lí Domingo, dirigí el diari republicà *El Pueblo* durant la Guerra Civil. En acabar la Guerra fou condemnat a la presó de Pilats a Tarragona. Quan va recuperar la llibertat, a finals del 1945, es va incorporar al directori clandestí d'Esquerra Republicana. Dos anys més tard, el 1947, va estar tancat a la Model de Barcelona perquè era dirigent d'Esquerra. Un cop acabada la Dictadura, va continuar a Esquerra Republicana fins l'abril del 1977, i poc temps després va passar a militar al PSC. Va ser senador, membre de la comissió que va redactar l'Estatut d'Autonomia i, més endavant, a partir del 1986 i fins el 1994, primer membre de l'Estat espanyol del Tribunal de Comptes Europeu a Luxemburg.

Marta Cid i Pañella
(Amposta, 1960)

Militant d'Esquerra Republicana des de 1978. En el si d'Esquerra, ha estat presidenta de la Federació de l'Ebre, entre 1995 i 1999, i també presidenta del Consell Nacional d'Esquerra i membre de l'Executiva Nacional i de la Comissió Permanent d'Esquerra Republicana.

Ha estat regidora de l'Ajuntament d'Amposta des de l'any 1993 i fins al 2004, consellera comarcal i vicepresidenta del Consell Comarcal del Montsià, senadora d'Esquerra Republicana per la circumscripció de Tarragona, dins l'Entesa Catalana de Progrés, i diputada al Parlament de Catalunya el 2003 i el 2006. Va ser nomenada consellera d'Educació de la Generalitat de Catalunya el febrer de 2004, i va esdevenir la primera consellera de les Terres de l'Ebre d'aquest període democràtic. Com a consellera, va signar el Pacte Nacional per a l'Educació, una de les fites principals del govern tripartit.

Lluís Salvadó i Tenesa

(La Ràpita, 1969)

Procedent de Catalunya Lliure (1989-1991), milita a Esquerra Republicana des de l'any 1991. Fou fundador i membre de l'Executiva Nacional del Bloc d'Estudiants Independentistes. Va ser el president fundador de l'Associació Catalana de Professionals i president de la Federació de l'Ebre d'Esquerra des de l'any 2000 fins al 2004. Ha estat membre de l'Executiva Nacional de les JERC i d'Esquerra Republicana i del Consell Nacional d'Esquerra.

Ha estat regidor de l'Ajuntament de la Ràpita des de l'any 1995 fins al 2006 i fou alcalde durant els anys 1997 i 1998, conseller comarcal i també vicepresident del Consell Comarcal del Montsià, diputat i president del grup d'Esquerra Republicana a la Diputació de Tarragona. Ha estat delegat del govern de la Generalitat de Catalunya a les Terres de l'Ebre durant la legislatura 2003-2006, i nomenat novament en el mateix càrrec el desembre de 2006.

Homenatjats amb el guardó Fraternitat Republicana

Des del 2004, la Federació d'Esquerra a les Terres de l'Ebre ha institucionalitzat en el marc de la celebració del dia de la República, el 14 d'abril, el lliurament del guardó Fraternitat Republicana per tal de reconèixer persones amb llarga trajectòria de defensa dels ideals republicans. Recollim breus referències de les vivències de les persones guardonades com a testimonis de la història quotidiana del republicanisme a les Terres de l'Ebre.

Abril de 2004

Vicenç Pujol i Pedrola

Va néixer a Miravet l'any 1951. Milita a Esquerra Republicana des de l'any 1989, avalat per Josep-Lluís Carod-Rovira i Ernest Benach i Pascual. Va anar a l'escola pública de Miravet durant el franquisme i recorda molt bé que els feien cantar el *Cara al Sol*. Ell, que porta anys de camí i de feina pel projecte d'Esquerra a les Terres de l'Ebre, recorda les fortes davallades que el partit ha sofert a la Ribera d'Ebre, a les quals pocs militants van resistir. La consolidació actual del partit en aquest territori i els resultats obtinguts durant el cicle electoral dels anys 2003 i 2004 són fruit de l'esforç de gent que, com ell, van mantenir viva la flama del partit.

Francisco Sogues

Va ser un destacat militant d'Esquerra a Roquetes, per la qual cosa tant ell com la família es consideraren mereixedors d'aquest reconeixement. Va recollir la placa Pilar Blanco i González en nom del seu difunt marit i en representació d'una família de gran trajectòria republicana. D'altra banda, cal destacar que la mare de Pilar Blanco, Rosa González López, infermera voluntària a l'Hospital de la Creu Roja de Jesús, va ser empresonada durant tres anys a les Oblates de Tarragona un cop acabada la Guerra Civil.

Fortian Sebastià i Fontanet

Nascut l'any 1916 a Roquetes, va ser combatent republicà al Front de Terol. Militant d'Esquerra Republicana de Catalunya, va ser elegit primer tinent d'alcalde a les primeres eleccions municipals democràtiques de Roquetes, l'any 1979. Ha ocupat la presidència del Gremi de Carnissers i de la Llar de Jubilats de Roquetes.

Josep Prades i Favà

Als 14 anys, el dia 14 d'abril de 1931, va assistir a la manifestació de proclamació de la República, des de Tortosa fins a Jesús, passant per Roquetes. Ha viscut la fundació d'Esquerra Republicana de Tortosa i la fusió amb el Partit Republicà l'any 1937, en un congrés celebrat al local del Centre Republicà,

en el qual també s'acordà que el diari *El Pueblo* s'anomenés *El Poble*. Prades treballava a la Impremta Popular, on s'imprimien les edicions del diari *El Poble*. El dia 28 d'abril de 1938 arribà el front de guerra a Tortosa i l'encarregat de la impremta, el senyor Paco Curto i Also li va dir: *Pepito, tanquem! I desales 668 pessetes que hi ha a caixa, perquè no són meves. Si ens tornem a veure, ja passarem comptes*. A hores d'ara encara les guardaria si no fos que el dia 3 de març de 2005 les va lliurar al president d'Esquerra Republicana de Catalunya, Josep-Lluís Carod-Rovira, perquè fos ell l'encarregat de guardar-les.

Jordi Talarn i Morales

El seu avi era republicà. Vivia en una masia, no sabia ni llegir ni escriure, però quan venien temps d'eleccions i li preguntaven per qui votaria tenia una resposta clara: *pels que perden*. El seu pare va anar a l'escola a Tortosa, amb Marcel·lí Domingo, i les seves idees republicanes es van enfortir, de manera que anys després entrava a militar a Esquerra. L'any 1935 va ser escollit president local d'Esquerra Republicana a Amposta i l'any 1936 acceptava l'acta de regidor. L'any 1938 era empresonat i va passar 3 anys entre Vinaròs i Burgos per ser *adicto a la rebelión*. L'any 1983, la Secció Local d'Esquerra d'Amposta i, concretament, Víctor Cid, li proposava a Jordi Talarn que encapçalés la candidatura municipal, juntament amb Marta Cid. Va acceptar la proposta tot i les reticències de la família.

Abril de 2005

Joan Fornós i Vilagrasa

Nasqué a Arnes el 1919. Acabada la Guerra Civil va ser internat al camp de concentració del Toro, a la província de Castelló. En tornar a Arnes fou detingut i empresonat a Lleida, on va passar-hi cinc anys. D'allà el portaren a un camp de treball a la Seu d'Urgell, però s'escapà. Tornà a Arnes caminant i es va veure obligat a viure amagat als Ports, al mas on vivien els seus pares. Als 15 mesos de la seva fugida, la Guàrdia Civil registrà el mas i apallissà el seu pare, del qual no van obtenir informació per localitzar-lo. Es veié obligat a viure amagat durant dos anys i mig en diferents coves dels Ports. Aquests fets van passar l'any 1948, quan al camp de futbol del poble d'Arnes van afusellar vuit republicans. Després aconseguí documentació falsa i se n'anà a viure a Barcelona durant tres anys. Més tard, intentà fugir cap a França, però en arribar a Girona el van detenir. El calvari començà de nou: passà sis mesos a la presó de Sau, dotze dies a la Model de Barcelona i dos anys a la presó de Lleida, on li van donar la condicional. Retornà a Arnes amb la mala sort que agafà una tuberculosi de pulmó, però es recuperà. A les primeres eleccions

ons municipals de la democràcia es presentà dins la candidatura d'Esquerra Republicana i va ser regidor durant quatre anys. Encara avui continua sent militant d'Esquerra i es manté fidel a la defensa de les llibertats individuals i nacionals de Catalunya.

Vicent Ventura i Fabra

Nasqué a la Galera el 1923. L'any 1978, quan es legalitzà Esquerra Republicana s'hi afilià i es creà la primera secció local de la Galera després de l'adveniment de la democràcia. L'any 1940, el franquisme va acusar la seva família de *responsabilitats polítiques*, una fórmula que feia servir el feixisme per confiscar les propietats a qui considerava desafecte al Règim. Vicent és de la gent franca i noble del partit, que han recorregut la llarga travessia del desert franquista, i que ho han donat tot per uns ideals.

Josep Llaó i Brull

Fou nascut el 1924 al Perelló. El seu pare també era militant d'Esquerra i, en esclatar la Guerra Civil, va formar part del Comitè Local. La seva intervenció va ser decisiva per evitar que ningú morís injustament al poble. Tanmateix, en perdre la Guerra es va haver d'exiliar. Posteriorment, el seu pare i el seu oncle, en retornar de l'exili, patiren la repressió franquista. Josep Llaó era un home de fort compromís i, així, l'any 1957, fou un dels fundadors de la Cooperativa Agrícola del Perelló. També formà part del primer Consell de Vigilància i de les primeres Junes Rectores del Perelló. Als anys seixanta la Cooperativa el nomenà per formar part de l'Ajuntament en representació Sindical, una proposta que acceptà en profit de la pagesia. A les primeres eleccions municipals de l'any 1979, formà part de la candidatura que representava la Cooperativa, el Centre d'Esports i diferents partits, i que va aconseguir sis regidors. Era soci fundador de l'Associació per a la Recerca Històrica del Perelló i va guanyar el Primer Premi de Narrativa del Perelló sobre experiències de la Guerra Civil. Josep Llaó i Brull era un referent per a l'Esquerra i el republicanisme del poble del Perelló.

Jasmí Campos i Sastre

Va néixer a Móra d'Ebre el 1937 i gairebé abans de néixer ja va "mamar" la ideologia d'Esquerra Republicana de Catalunya. Orfe de pare als set anys, Jasmí sentia amb freqüència com alguns l'anomenaven el *hijo del rojillo*. La seva àvia, republicana fins al moll de l'os, li va transmetre les seves inquietuds: només una dona idealista i decidida és capaç, l'any 1931, d'anar-se'n sola amb una companya fins a Barcelona i esperar, sota el balcó de la Generalitat, que el president Macià sortís a proclamar la República Catalana. El franquisme li manllevà el nom que els seus pares li havien posat. Encara avui els seus documents d'identitat el nomenen *Estanislao*. L'amistat amb el

republicà Martí Rouret, mestre a Móra d'Ebre, també el va influir de manera decisiva. Una vivència que el va marcar per sempre ocorregué durant el servei militar a Barcelona, en jornada de tir. Un superior seu el va conduir fins al castell de Montjuïc i li mostrà el lloc on havia estat executat el president Companys. L'any 1977 va participar, juntament amb el seu germà, en la fundació d'Esquerra Republicana a Móra d'Ebre i en fou nomenat secretari. Fou delegat de la comarca d'Esquerra a les Terres de l'Ebre, fet que el va dur a treballar intensament pel republicanisme als pobles riberencs. El 23-F va interrompre la trajectòria de Jasmí i la d'Esquerra Republicana de Móra d'Ebre. Alguns anys més tard, Esquerra Republicana tornà a iniciar la seva activitat a Móra d'Ebre.

Abril de 2006

Tomàs Borrell i Borrell

Va néixer a Miravet l'any 1925. L'any 1931, va presenciar com el cap d'Esquerra a Miravet treia els ulls a un quadre d'Alfons XIII des del balcó de l'Ajuntament en proclamar la República. Els seus pares foren sempre d'esquerrers i freqüentaven el Centre d'Esquerra Republicana a Miravet. D'aquí que ja des de ben jove s'estimés el partit.

Coincidint amb les primeres eleccions democràtiques de l'any 1977, s'afilià a Esquerra Republicana. En les hores més baixes d'Esquerra a la Ribera d'Ebre ha estat un gran defensor del partit i ha ajudat a impulsar-lo. Així, quan Sabanza i Hortalà el pressionaren perquè abandonés Esquerra Republicana i s'afiliés a Esquerra Catalana per acabar passant a CiU, Tomàs s'encarà amb ells i rebutjà les pressions.

Tomàs Borrell i Joan Vives van rebre de la mà de Josep-Lluís Carod-Rovira i d'Ernest Benach una placa commemorativa on es podia llegir *Als Lluitadors de la Ribera d'Ebre*, perquè ells dos són dels pocs que van aguantar la flama d'Esquerra a la Ribera. L'any 2002 va rebre la medalla d'argent dels 25 anys de militància ininterrompuda a Esquerra.

Josep Viña i Boldó

Va néixer a Arnes l'any 1937. El seu pare, militant actiu republicà, i el seu oncle, alcalde per Esquerra en el moment d'esclatar la Guerra, es van haver d'exiliar a França durant tota la dictadura. Ell es va quedar a Arnes amb la seva mare fins que va marxar a Saragossa. Després de viure un temps a Barcelona, va retornar a Arnes definitivament. Mai va amagar les seves posicions polítiques de defensa de les llibertats individuals i col·lectives de la nació

Catalana i l'any 1978, en legalitzar-se Esquerra Republicana, juntament amb altres companys, organitzà el partit a Arnes. Encapçalà la llista d'Esquerra a les primeres municipals i va ser escollit alcalde per majoria absoluta. Guanyà de manera consecutiva totes les eleccions municipals fins l'any 1991, quan un pacte entre CiU i el PSC-PSOE el van fer fora de l'alcaldia. Durant aquest llarg període de temps de presència a l'alcaldia d'Arnes esdevingué un referent d'Esquerra a la Terra Alta.

Antoni Josep Pallarès i Gassa

Nascut l'any 1920, les inquietuds republicanes i catalanistes se li despertaren de molt jove. Encara recorda com amb 14 anys, el 6 d'octubre de l'any 1934, va veure com cremaven una senyera al davant de la comissaria de policia del carrer Ample de Barcelona. Aquest fet el va marcar de manera determinant en les seves conviccions nacionalistes. De pare valencià i mare tortosina, amb 22 anys va emigrar a França per causes laborals, on va contactar amb el Casal de Catalunya a París, fundat per Josep Taradellas, del qual va arribar a ser tresorer fins l'any 1983, últim any de la seva estada a França. En retornar a Tortosa, es va afiliar a Esquerra Republicana.

Benjamí Prades i Tomàs

Nascut l'any 1920, va donar mostres d'identitat republicana de ben petit. El 14 d'abril de 1931, als 11 anys, entre dos homes el van pujar al punt més alt del campanar de l'església de Sant Joan del Pas, poble on va néixer, per hissar-hi la bandera republicana. Aquest record, juntament amb una fotografia que els seus pares tenien a la golfa de casa dels alferes Fermín Galán i Àngel García Hernández, coneguts com els herois de Jaca per revoltar-se contra la Dictadura de Primo de Rivera, són els records amb referències polítiques més antics que conserva. Recorda les converses davant del Cafè Republicà d'Alcanar amb l'alcalde republicà Llätzer Reverter, el senyor Andreu, advocat i membre d'Esquerra, i el tio Coloma. Quan encara no tenia 18 anys, l'exèrcit republicà el va mobilitzar com a integrant de la lleva del Biberó. Supervivent de la Batalla de l'Ebre i empresonat al camp de concentració de Càceres durant 4 mesos, en acabar la Guerra va haver de fer el servei militar fins l'any 1944. L'any 1980 ingressà a Esquerra i, a instàncies del canareu Ramon Castell, que vivia a França, fill del darrer alcalde republicà d'Alcanar, es responsabilitzà d'organitzar la candidatura de les primeres eleccions municipals democràtiques. Benjamí Prades ha integrat la candidatura d'Esquerra en diferents eleccions municipals.

Cronologia

1869

Maig: Pacte Federal de Tortosa, inspirat per Valentí Almirall.

1871

Octubre: Bes Hédiger encapçala una revolta a Tortosa de republicans federals, el fracàs de la qual el porta a exiliar-se a França.

1873

Febrer: El dia 11 es proclamà la Primera República Espanyola que caigué el gener de 1874.

1886

Novembre: Vaga ferroviària a Tortosa.

1893

Març: Es creà Unió Republicana, plataforma electoral de federals, centralistes i progressistes.

1897

Febrer: Celebració de l'Assemblea Republicana de Catalunya amb l'assistència de representants de diverses poblacions de les Terres de l'Ebre.

1899

Abril: Aldarulls a Tortosa, en el recompte de les paperetes, entre partidaris del conservador Isidre Gassol i del conservador dissident Teodor González amb el resultat de quatre morts, dos ferits molt greus i trenta-set detinguts.

1900

Gener: Vaga de treballadors de la Societat Electroquímica de Flix (SEQF).

1901

Setembre: Creació del Centre Obrer de les Corporacions a Tortosa. Agrupava els principals sindicats de la població i s'adscrivia a la UGT.

1906

Juliol: Aparegué el quinzenari *La Picossa. Periodich català-democratich. Portaveu de la Terralta, Ribera del Ebre y Priorat* [sic], portaveu del moviment Solidaritat Catalana.

1907

Fou elegit el primer diputat republicà de les Terres de l'Ebre des de la Restauració, Joan Caballé Goyeneche, pel districte de Gandesa.

1908

Creació del Partit Republicà Radical.

1909

Maig: La candidatura republicana, encapçalada per Marcel·lí Domingo, guanyà les eleccions municipals a Tortosa.

Juny: Vaga dels treballadors del canal de l'esquerra de l'Ebre.

Juliol: Petició de Marcel·lí Domingo per acabar amb els impostos dels consums.

1913

Agost: Vaga general a Tivissa convocada per la Societat d'Obrers Agricultors i Conductors de Cavalleries per recuperar les terres comunals que els cacics s'havien apropiat. El conflicte continuà els anys següents amb desenes de detinguts.

Novembre: Nou triomf de les candidatura republicana a les eleccions municipals de Tortosa amb Marcel·lí Domingo.

1914

Gener: Declarat l'estat de guerra a Tortosa pels aldarulls dels republicans davant el nomenament d'un alcalde que no havia estat votat, per part del governador.

Febrer: Marcel·lí Domingo fou escollit per primer cop com a diputat republicà per Tortosa, mantenint l'escó en les legislatives de 1916, 1918, 1919 i 1923.

1915

Juliol: Marcel·lí Domingo fou elegit president del Bloc Republicà Autonomista, del qual formaven part Companys, Layret i Pi i Sunyer.

1916

Abril: Vaga de pagesos a Flix, impulsada per l'Agrupació Obrera.

1917

Abril: Marcel·lí Domingo, Layret i Gabriel Alomar fundaren el Partit Republicà Català.

1918

Desembre: Vaga de pagesos a Horta. El President del Centre Obrer fou ferit a trets.

1919

Ramon Nogués s'hagué d'exiliar per motius polítics.

Gener: Inici de la vaga a la SEQF en demanda de la jornada de 8 hores de treball. Insurrecció a Horta de Sant Joan per la manipulació del cens electoral. Trenta-dos veïns foren processats.

1923

Setembre: Cop d'Estat de Miguel Primo de Rivera.

Octubre: Es clausuraren el Centre Autonomista de Móra la Nova i el casal gandesà de la Lliga Catalana.

1924

Agost: Es clausurà el centre de la Fraternitat Republicana de Godall.

Novembre: Marcel·lí Domingo fou detingut, acusat d'haver organitzat un complot contra la dictadura.

1925

Abril: Joaquim Bau fou designat alcalde de Tortosa.

1926

Febrer: Marcel·lí Domingo fou detingut per participar en el complot de la Santjoanada.

Martí Rouret i Callol arribà a Móra d'Ebre per encarregar-se de les escoles del Centre Instructiu Democràtic, i l'any següent creà el quinzenal *La Riuada*.

1929

Gener: Joaquim Bau fou designat cap provincial de la Unió Patriòtica (UP).

Marcel·lí Domingo fou empresonat novament per participar en un altre complot contra la Dictadura.

Juliol: Es constituí el Partit Republicà Radical Socialista Espanyol amb Marcel·lí Domingo com a líder, que a Catalunya donà suport al Partit Republicà Català.

1930

Gener: Primo de Rivera abandonà la presidència del govern i fou substituït pel general Berenguer.

Agost: Pacte de Sant Sebastià entre les principals forces republicanes de l'Estat.

Desembre: Fracassà la sublevació republicana de Jaca. Marcel·lí Domingo, un dels implicats, s'hagué d'exiliar.

1931

Febrer: Govern presidit per l'Almirall Aznar.

Març: Es fundà Esquerra Republicana de Catalunya.

Abril: El dia 14 es proclamà la Segona República.

Agost: Aprovació de l'Estatut de Núria.

Setembre: Vaga dels jornalers i petits propietaris que treballaven en la sega de l'arròs al Delta. Demanaven la jornada de set hores i un augment de sou.

Vaga dels treballadors de la línia de la Val de Zafan, amb repercuissions a Bot, Prat de Comte, Xerta, Horta i Benifallet.

1932

Maig: Vaga a les mines de terra refractària del Pinell, per reivindicar la jornada de vuit hores i la millora de les condicions de vida.

Novembre: Dins la llista d'ERC-USC per al Parlament català, que fou la guanyadora a la demarcació de Tarragona, s'elegiren Martí Rouret, Miquel dels Sants Cunillera i Gonçal Yvars.

1933

Febrer: A Benissanet es creà, sota la direcció de Baptista Descàrrega, la primera delegació de la Unió de Rabassaires, sindicat agrari vinculat a Esquerra Republicana.

Març: La FAI assaltà la seu d'Esquerra Republicana a Amposta.

Novembre: Eleccions legislatives anticipades. Victòria de les dretes a l'Estat.

Desembre: Mort del president Macià, que fou substituït per Lluís Companys.

1934

Gener: Eleccions municipals. Victòria de les dretes a Amposta. Victòria de les candidatures republicanes a Tortosa, Gandesa i Móra d'Ebre.

Octubre: Fets d'Octubre. Es proclamà l'Estat Català, entre altres llocs, a Alcanar, Alfara, Ulldecona, Móra d'Ebre i Tortosa.

1936

Febrer: Eleccions legislatives. Victòria de les dretes a Gandesa. Triomf de les esquerres a Tortosa, Móra d'Ebre i Amposta. La candidatura del Front d'Esquerres comportà l'elecció de Marcel·lí Domingo i pel Front Català d'Ordre fou escollit Joaquim Bau.

Maig: Vaga de jornalers a Alcanar, per reivindicar la jornada de 8 hores i l'augment de sou.

Juny: Diverses vagues a la indústria tortosina.

Juliol: El dia 17 s'inicià l'alçament militar contra el govern legítim de la República. A les Terres de l'Ebre només fou significatiu a Vilalba dels Arcs.

1937

Gener: Fets de la Fatarella.

Febrer: Primers bombardejos aeris a Catalunya, concretament a Flix i a Tortosa.

Maig: Greus enfrontaments a les Terres de l'Ebre entre la CNT-FAI i la resta de forces polítiques amb especial repercussió a Tortosa.

Juny: Esquerra Republicana i el Partit Republicà d'Esquerres es fusionaren.

1938

Juliol: El dia 25 s'inicià la Batalla de l'Ebre, que finalitzà el dia 16 de novembre.

Desembre: Els franquistes iniciaren l'ofensiva sobre la resta de Catalunya.

1939

Febrer: Catalunya fou totalment ocupada per l'exèrcit franquista.

Abril: El dia 1 finalitzà la Guerra Civil.

Juliol: Afusellament de Sebastià Campos Terré.

Agost: Afusellament de Josep Rodríguez i Martínez, que havia sigut un dels alcaldes republicans de Tortosa.

1940

Octubre: El dia 15 afusellaren Lluís Companys.

1941

Vicenç Soro Baulo, que havia sigut alcalde republicà de Gandesa, fou afusellat.

1944

Setembre: Un grup de guerrillers, que venien de França dirigits per German Amorrortu, creuaren l'Ebre per Benifallet.

Octubre: Primera reunió de la direcció d'Esquerra Republicana a França.

Novembre: Una unitat guerrillera d'uns quinze individus ocupen Riba-roja d'Ebre diverses hores.

1945

Inici de l'intent de reorganització d'Esquerra Republicana en la clandestinitat.

1954

Agost: Als Reguers fou mort Francisco Serrano Iranzo en la darrera acció de la guerrilla a les Terres de l'Ebre.

1963

Abril: Vaga d'obriers de les salines de la Ràpita.

Maig-Juny: Protestes dels treballadors d'ENHER de Riba-roja per qüestions laborals.

1974

Maig-juliol: Forta oposició veïnal a la construcció de les nuclears a l'Ametlla de Mar.

1976

Juliol-agost: La Marxa de la Llibertat recorregué les Terres de l'Ebre des de la Sénia fins a Ascó.

1977

Juny: Primeres eleccions legislatives de l'actual període democràtic. Subirats Piñana fou elegit senador.

Agost: Legalització d'Esquerra Republicana.

Desembre: Josep Tarradellas formà el primer govern de la Generalitat provisional.

1978

Desembre: Referèndum per l'aprovació de la Constitució espanyola. Esquerra Republicana demana l'abstenció.

1979

Abril: Primeres eleccions municipals democràtiques.

Octubre: Referèndum sobre l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia. Esquerra Republicana demanà el sí crític.

1980

Març: Primeres eleccions democràtiques al Parlament de Catalunya. Heribert Barrera fou elegit president del Parlament.

1986

Desembre: Crida Nacional a Esquerra Republicana.

1988

Maig: Eleccions democràtiques al Parlament de Catalunya. Joan Manuel Sabanza fou elegit diputat d'Esquerra per la demarcació de Tarragona.

1989

Desembre: L'exsecretari general d'Esquerra, Joan Hortalà, abandonà el partit i fundà Esquerra Catalana. Un grup de militants de la Ribera d'Ebre encapçalats per Joan Manuel Sabanza acompanyaren Hortalà.

1996

Novembre: Josep-Lluís Carod-Rovira és elegit nou secretari general.

2000

Aprovació de la Llei del Pla hidrològic nacional. Inici de les mobilitzacions contra aquesta Llei amb la implicació d'Esquerra Republicana.

Març: Marta Cid és elegida senadora per l'Entesa Catalana de Progrés.

2003

Maig: Èxit d'Esquerra Republicana en les eleccions municipals, especialment a les Terres de l'Ebre.

Novembre: Esquerra Republicana entrà al govern de la Generalitat de Catalunya.

2004

Febrer: Marta Cid fou nomenada consellera d'Educació del govern de Catalunya.

Març: Resultats històrics a les eleccions espanyoles, sobretot a les Terres de l'Ebre.

Setembre: Congrés Regional de les Terres de l'Ebre d'Esquerra Republicana. La Ribera d'Ebre s'incorporà a la Federació de les Terres de l'Ebre.

2006

Maig: Expulsió d'Esquerra Republicana del govern de la Generalitat.

Novembre: Eleccions al Parlament de Catalunya. Es constitueix el govern de l'Entesa, del qual hi forma part Esquerra Republicana.

Bibliografia

- ABELLAN, J. L. (dir.) (1976-1978, IV vol.): *El exilio español de 1939*. Madrid: Taurus
- ABELLAN, J. L. (1983): *De la Guerra Civil al exilio republicano (1936-1975)*. Madrid: Mezquita
- ALBA, V. (1978): *La oposición de los supervivientes (1939-1955)*. Barcelona: Planeta
- ALBA, V. (1978): *Historia de la resistencia antifranquista (1939-1955)*. Barcelona: Planeta
- AMETLLA, C. (1985): *Des de l'exili. Els primers anys del franquisme*. Barcelona: Selecta
- ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA (2006): *Els documents retornats a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura
- ARTÍS-GENER, A. (1976): *La diàspora republicana*. Barcelona: Euros
- BLADÉ, A. (1976): *L'exiliada: dietari de l'exili*. Barcelona: Pòrtic
- BLADÉ, A. (1993): *De l'exili a Mèxic*. Barcelona: Curial
- BORRÀS, J. (1976): *Políticas de los exiliados españoles 1944-1950*. París: Ruedo Ibérico
- CABALLÉ GOYENECHÉ, J. (1920): *Sindicalismo y socialismo. Cartas a mi hermano*. Madrid: Imprenta de Juan Pueyo
- CAMPOS TERRÉ, S. (1934): *El sis d'octubre a les comarques*. Tortosa: Impremta Querol
- CAROD-ROVIRA, J. L. (1989): *Marcel·lí Domingo, de l'escola a la República*. Tarragona: El Mèdol
- CAROD-ROVIRA, J. L. (1989): *Marcel·lí Domingo (Tarragona, 1884 - Tolosa 1939)*. Tarragona: El Mèdol
- CURTO, A. (2000): *Tortosa. Imatges d'un espai, d'un temps, d'una gent*. Tortosa: Edicions Baix Ebre, SL
- CUESTA, J.; BERMEJO, B. (1996): *Emigración y exilio. Españoles en Francia*. Madrid: Eudema
- DÍAZ ESCULIES, D. (1983): *El Front Nacional de Catalunya (1939-1947)*. Barcelona: La Magrana
- DÍAZ ESCULIES, D. (1991): *El catalanisme polític a l'exili (1934-1959)*. Barcelona: La Magrana
- DÍAZ ESCULIES, D. (1996): *L'oposició catalanista al franquisme: el republicanisme liberal i la nova oposició (1939-1960)*. Barcelona: Abadia de Montserrat
- DUARTE, À. (1987) *El republicanisme català a la fi del segle XIX*. Vic: Eumo
- DUARTE, À. (2000): *Història del Republicanisme a Catalunya*. Vic-Lleida: Eumo-Pagès
- FABRE, J.; HUERTAS, J. M.; RIBAS, A. (1978): *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*. Barcelona: La Magrana
- FERNÁNDEZ SÁNCHEZ, A. (1999): *Maquis a Catalunya. De la invasió de la Vall d'Aran a la mort de Caracremada*. Lleida: Pagès editors
- FERRER, M. (1977): *La Generalitat de Catalunya a l'exili*. Barcelona: Aymà
- FIGUERES, J. M. (1990): *Valentí Almirall. Forjador del catalanisme polític*.

Barcelona: Generalitat de Catalunya

FUENTES, E. (1966): *La oposición anti-franquista, 1939-1955*. París: Ruedo Ibérico
Gran Geografia Comarcal de Catalunya. El Baix Ebre i el Montsià. Vol XIII. (1984)

Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana

HEINE, H. (1983): *La oposición política al franquismo*. Barcelona: Crítica

HERAS CABALLERO, P. (1991): *La oposición al franquismo en la provincia de Tarragona*. Tarragona: El Mèdol

IVERN i SALVÀ, M. D. (1988, II vol.): *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-36*. Barcelona: Abadia de Montserrat

JAUREGUI, F.; VEGA, P. (1985, III vol.): *Crónica del antifranquismo*. Barcelona: Argos Vergara

JOVER FLIX, M. (1973): *Tortosa, testimonio histórico gráfico*. Tortosa: Cooperativa Gráfica Dertosense.

MARCO NADAL, E. (1982): *Todos contra Franco, la Alianza Democrática de Fuerzas Nacionales. 1944-1947*. Madrid: Queimada

MARÍN, E. et al. (2001): *Esquerra Republicana de Catalunya: 70 anys d'història*. Barcelona: Columna

MARQUÉS, S. (2001): *Martí Rouret. Mestre, republicà i català*. L'Escala: Ajuntament de l'Escala

MOLAS, I. (Coord.) (2001): *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya. Segle xx*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana

MOLINERO, C.; YSAS, P. (1981): *L'oposició antifeixista a Catalunya (1939-1950)*. Barcelona: La Magrana

MOLINS, J. (1985): *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona (1890-1936)*. Tarragona: Diputació de Tarragona

MONLLEÓ i GÀLCERÀ, À. (1993): *La Terra Alta a la premsa no diària de l'arxiu municipal de Tortosa*. Tarragona: Diputació de Tarragona

MONTSENY, F. (1977): *Éxodo, pasión y muerte de españoles en el exilio*. Barcelona: Galba

MUNIESA, B. (1996): *Dictadura o monarquía en España. De 1939 hasta la actualidad*. Barcelona: Ariel

PIQUÉ PADRÓ, J.; SÀNCHEZ CERVELLÓ, J. (Coord). (1999): *Guerra civil a les comarques tarragonines (1936-1939)*. Tarragona: Publicacions del centre d'Estudis Històrics i socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona

POBLET, J. M. (1974): *Els quatre presidents*. Barcelona: Dopesa

POBLET, J. M. (1978): *La catalanitat de Marcel·lí Domingo*. Barcelona: Teide

PUJADAS i MARTÍ, X. (1996): *Marcel·lí Domingo i el Marcel·linisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat

PUJOL i BERTRAN, A. et al (1996): *Amposta. Imatges per a la història. 1870-1969*. Amposta: Ajuntament d'Amposta.

RECASENS LLORT, J. (2006): *La repressió franquista a la Terra Alta (1938-1945)*. Horta de Sant Joan: Ecomuseu dels Ports.

RECASENS LLORT, J. (2003): *La repressió franquista a la Ribera d'Ebre (1938-*

1945). Valls: Cossetània Edicions

ROIG, MONTSEERAT (1977): *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62

RUBIÓ, J. (1977, III vol.): *La emigración de la guerra civil 1936-1939. Historia del éxodo que se produce con el fin de la II República española*. Madrid: San Martín

SALVADOR, R. et. al. (1987): *El Baix Ebre i Tortosa. Aproximació al coneixement de la comarca: els homes del territori*. Tortosa: Ajuntament de Tortosa

SALVADÓ, R. (2006): “Els germans Altadill”, dins *La Veu de l'Ebre* de 20 de gener. Tortosa: *La Veu de l'Ebre*

SÀNCHEZ i CERVELLÓ, J. (Coord.) (1995): *Marcel·lí que torna*. Tarragona: Port de Tarragona / Amics de l'Ebre

SÀNCHEZ i CERVELLÓ, J. (Coord.) (1996): *La província de Tarragona durant el franquisme*. Tarragona: Publicacions del Centre d'Estudis Històrics Socials “Guillem Oliver”

SÀNCHEZ i CERVELLÓ, J. (2001): *Conflicte i violència a l'Ebre*. Barcelona: Flor del Vent Edicions

SÀNCHEZ i CERVELLÓ, J. (ed.) (2003): *Maquis: El puño que golpeó al franquismo*. Barcelona: Flor del viento

SÀNCHEZ i CERVELLÓ, J. (2004): *Ramon Nogués i Biset. De la Presidència de la Diputació Republicana a la de les Corts a l'Exili*. Tarragona: Arola Editors

SÀNCHEZ i CERVELLÓ, J.; CLUA, P. (2005): *La Batalla de l'Ebre: un riu de sang*. Gandesa: COMEBE

SAURET, J. (1979): *L'exili polític català*. Barcelona: Aymà

SOLÀ i GUSSINYER, P. (1987): *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana: l'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Tarragona: Diputació de Tarragona

SOLÉ i SABATÉ, J. M. (1985): *La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)*. Barcelona: Ed. 62

SUBIRATS, E. (2007): *La catalanitat exiliada*. Tortosa: EMD Jesús

SUBIRATS PIÑANA, J. (2003): *Entre vivències. La Guerra Civil, les presons franquistes, la transició i la Unió Europea*. Barcelona: Viena Edicions

TERMES, J. (2000): *Història del catalanisme fins al 1923*. Barcelona: Pòrtic

TERMES, J. (2005): *Misèria contra pobresa. Els Fets de la Fatarella del gener de 1937*. Barcelona: Editorial Afers

VERGÉS i PAULÍ, R. (1993) [1909]: *Espurnes de la llar*. Tortosa: Cooperativa Gràfica Dertosense

VILANOVA, M. (2005): *Atles electoral de la Segona República a Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana

VILANOVA i VILA-ABADAL, F. (2001): *Als dos costats de la frontera: Relacions polítiques entre l'exili i l'interior a la postguerra, 1939-1948*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat

VILAR, S. (1984): *Historia del antifranquismo. 1939-1975*. Barcelona: Plaza y Janés

Arxius i hemeroteques

Archivo del Congreso de los Diputados. Madrid
Archivo Histórico Nacional. Madrid
Archivo Histórico Nacional de la Guerra Civil. Salamanca
Arxiu de l'Audiència de Tarragona. Tarragona
Arxiu Històric de la Corona d'Aragó. Barcelona
Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre. Tortosa
Arxiu Històric de Tarragona
Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona
Arxiu Nacional de Catalunya. Sant Cugat del Vallès
Arxiu particular de Josep Sànchez Cervelló. Flix
Hemeroteca de la Caixa de Tarragona. Tarragona
Hemeroteca de la Biblioteca Pública de Tarragona
Hemeroteca de l'Arxiu Històric de Reus
Hemeroteca Municipal de Tarragona

SIGLES D'ORGANITZACIONS POLÍTQUES I SINDICALS

AC: Acció Catalana

BOC: Bloc Obrer Camperol

CAR: Candidatura Autonomista Republicana

CEDA: Confederación Española de Derechas Autónomas

CiU: Convergència i Unió

CNT: Confederació Nacional de Treballadors

EC: Esquerra Catalana

ERC: Esquerra Republicana de Catalunya

FAI: Federació Anarquista Ibèrica

FET: Falange Española Tradicionalista

IR: Izquierda Republicana

JEREC: Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya – Estat Català

JERC: Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya

JONS: Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista

MDT: Moviment de Defensa de la Terra

MDT-IPC: Moviment de Defensa de la Terra - Independentistes dels Països Catalans

PL: Partit Liberal

PCC: Partit Comunista de Catalunya

PI: Partit per la Independència

POUM: Partit Obrer d'Unificació Marxista

PR: Partit Radical

PRA: Partit Radical Autònom

PRC: Partit Republicà Català

PRDF: Partit Republicà Democràtic Federal

PRE: Partit Republicà d'Esquerra

PRR: Partit Republicà Radical

PRRS: Partit Republicà Radical Socialista

PRRSE: Partido Republicano Radical Socialista Español

PSAN: Partit Socialista d'Alliberament Nacional

PSC: Partit Socialista de Catalunya

PSUC: Partit Socialista Unificat de Catalunya

UGT: Unió General de Treballadors

UP: Unión Patriótica

Amb aquesta publicació, els autors fan un pas decisiu en la recuperació de la història del republicanisme a les Terres de l'Ebre, una assignatura que encara restava pendent.

Aquest llibre reivindica amb orgull figures ebrenques que des del republicanisme han estat cabdals per a la nostra història: personatges com ara el gandesà Manuel Bes Hédiguer, clau en el Pacte Federal de Tortosa del 1869 i president de la Diputació de Tarragona; el tortosí Marcel·lí Domingo, ministre i referent en la lluita contra la Dictadura de Primo de Ribera i en la constitució de la Segona República; el morenc Ramon Nogués i Biset, president de les Corts republicanes a l'exili; els que foren consellers de la Generalitat, Martí Rouret i Domènec Piñana; o l'escriptor benissanetà Bladé i Desumvila, entre d'altres.

Les generacions actuals no podem oblidar les dramàtiques conseqüències de la barbàrie franquista al nostre territori: els centenars de represaliats després dels Fets d'Octubre, la mateixa Batalla de l'Ebre, la dura repressió i l'exili en acabar la Guerra. Tampoc no podem oblidar els nostres màrtirs particulars: l'alcalde de Tortosa, Josep Rodríguez Martínez, o l'alcalde de Gandesa, Vicent Soro Baulo, afusellats pel règim franquista.

El republicanisme no és tan sols un passat gloriós per a les Terres de l'Ebre. Avui, el republicanisme torna a ser un referent polític de primer ordre, un moviment imprescindible per entendre l'actual renaixença del nostre territori, des de la radicalitat democràtica i des d'unes fermes conviccions nacionals.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA